

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Erik Johansson

Fel i entreprenad

- Närmare om felbedömningen enligt AB 04, ABT 06 och
i entreprenadrättsliga blandformer

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Per Samuelsson

Termin för examen: Period 1 HT2020

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	4
FÖRKORTNINGAR	7
1 INLEDNING	8
1.1 Bakgrund	8
1.2 Syfte och frågeställningar	9
1.3 Metod och material	9
1.3.1 Tillvägagångssätt	10
1.3.2 Närmare om rättskällorna	10
1.3.3 Reflektioner kring materialet	11
1.3.4 Rättskällevärdet	14
1.4 Avgränsningar	15
1.5 Disposition	16
2 Fel i entreprenad	18
2.1 Felbegreppet i AB-avtalen	18
2.1.1 Närmare om felbegreppet	19
2.2 Inte en fråga om skick	20
2.3 Övriga felbestämmelser i AB-avtalen	21
3 Entreprenadavtalets kontext	23
3.1 Inledande anmärkningar	23
3.2 Entreprenadprocessen	23
3.3 Entreprenadformer	25
3.3.1 Utförandentreprenad	25
3.3.2 Totalentreprenad	25
3.3.3 I praktiken inte alltid så stor skillnad	26
3.3.4 Ytterligare entreprenadformer	27
3.3.5 Låt inte begreppen styra	28
3.4 Slutsatser	29
3.5 Entreprenörens närmare prestation	30

4	Uppdragsavtalet	32
4.1	Kontraktet	32
4.2	Närmare om uppdraget	32
4.2.1	AMA och MER	33
4.3	Handlingar och bestämmelser samspelar	34
4.4	Kontraktshandlingarna	35
5	Kontraktarbetenas omfattning	37
5.1	Inledning	37
5.2	Grundregler och utgångspunkter	37
5.3	Kontraktarbetenas omfattning AB 04	38
5.3.1	Kontraktshandlingarna bestämmer	38
5.3.2	Detaljarbeten ingår	40
5.3.3	Vad ingår i avtalet?	41
5.3.4	Sammanfattningsvis	42
5.4	Kontraktarbetenas omfattning ABT 06	43
5.4.1	Kontraktshandlingarna bestämmer	43
5.4.2	Krav på funktion eller teknisk lösning	44
5.4.3	Referensobjekt eller på annat sätt	46
5.4.4	Redovisad planerad användning	47
5.4.5	Funktionsansvarets närmare innebörd	47
5.5	Vissa slutsatser beträffande kontraktarbetenas omfattning	49
5.5.1	Avslutande reflektioner	49
5.6	Ansvar för uppgifter eller tekniska lösningar	50
5.6.1	Sammanfattande slutsatser	52
5.7	Beställarens tekniska lösningar	53
6	Entreprenadens utförande	55
6.1	Inledande kommentarer	55
6.2	Entreprenadhandlingarna	55
6.3	Avsaknad av kvalitetsangivelse	56
6.4	Fackmässigt utförande	56
6.4.1	Fackmässighet på andra håll	58
6.5	Slutsatser gällande utförandekraven	61
7	Den konkreta felbedömningen	65

7.1	Inledning	65
7.2	Vilka närmare överväganden behöver göras vid felbedömningen?	65
7.3	Fel ska ses i relation till vad som avtalats	69
7.3.1	Närmare om projekteringsfel	71
7.4	Konstaterat fel	71
8	Vem ansvarar för felet?	72
8.1	Ytterligare villkor för felansvar	72
8.2	Slutbesiktningen	73
8.3	Garanti- och felansvar	74
8.4	Ansvarstid och väsentliga fel	76
9	Påföljder vid konstaterat fel	77
9.1	Vad kan beställaren kräva vid fel?	77
9.2	Avhjälpan	77
9.3	Övriga felpåföljder	78
10	Avslutande reflektioner	80
10.1	Diskussion inför framtida revideringar av standardavtalen	80
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	83
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	87

SUMMARY

In cases where a client of a commercial construction contract is dissatisfied with a contractor's performance, it's of course crucial to determine what is to be considered such an insufficient performance, that the client is entitled to claim remedies against the contractor. An assessment of whether the contractor's performance is insufficient must be made in these cases. The issue of *defect* in construction contracting and related issues is dealt with in this essay.

In order to reach suitable answers to the above questions, a legal dogmatic method and usual legal sources are used, which in turn are taken into account on the basis of the theory of legal sources. With the support of the method, it's established that there is no independent concept of defect in AB 04 or ABT 06. What constitutes a defect is instead directly dependent of the interaction between individual agreements, more standardized documents in the contractual relationship between the parties and a number of terms in the standard form contract. This closer interaction is highlighted in the essay and presented in a coherent way, in order to facilitate the legal defect assessment in specific cases.

A number of terms in the standard form contracts that are relevant in the defect assessment are presented and analysed in the essay. As an example, that can be mentioned here, the terms in the two standard form contracts regarding the extent of the contract work and the performance requirements is examined in detail in the essay. In this regard, the focus is on what's included in the agreement between the parties.

In the context above, e.g., the assessment is made that there are certain possibilities to interpret a certain performance obligation in the contractor's commitment, without this being explicitly stated in the contract documents. The possibilities for this, however, probably depend on what standard form

contracts the parties have chosen. The possibilities for such interpretation are more likely when the parties have chosen ABT 06 than AB 04.

The thesis also deals with the requirement in each standard form contract that the contractor shall perform his work in a professional manner. The assessment is made that the requirement for professionalism can be seen as a minimum acceptable limit for how poor the contractor can perform his work. The closer assessment depend on the applicable professional standards. If the standards don't give an answer, a court or arbitral tribunal will probably have to use its discretionary decision-making power to adjudicate a case.

It's stated in the thesis what should be considered as a defect in principle becomes the other side of the coin of what the contractor has committed to perform in the individual case. In this context, it can be pointed out that when it comes to assessing whether there is a defect in a performed work, it's usually not a question of determining the present condition. This means that a certain building without e.g., a floor, therefore, can be without defect. This applies even if the building is completely impossible to use in a normal way. This is the case if the parties have agreed that the building, shall be constructed without a floor and no other contractual terms state otherwise. However, it should be noted in this context, that certain terms in each standard form contract may lead to a different assessment in the individual case.

The essay also deals with the additional conditions that need to be fulfilled in order to hold the contractor responsible for something that has been found to constitute a defect. In this regard, e.g., the rules regarding the final inspection and the requirement that the defect must not be the clients fault, in order for sanctions to be enforced. The primary sanction is rectification of defects, but other sanctions may also be relevant in the event of an established defect for which the contractor is responsible.

Finally, the essay look ahead to see if any adjustments or clarifications could be made in new future versions of the standard form contract, in order to facilitate the application of the standard form contract for parties who uses them. The assessment is made that certain additional terms regarding contractors project planning in a construction contract, with AB 04 incorporated, could possibly make certain assessments easier to make. In this context, it's highlighted that this kind of terms already exists in the Danish and Norwegian standard form contract corresponding to AB 04.

SAMMANFATTNING

I de fall en beställare av en kommersiell entreprenad är missnöjd med vad en entreprenör presterat, är det naturligtvis avgörande att fastställa vad som ska anses vara en så bristfällig prestation att beställaren får rätt att göra gällande påföljder mot entreprenören. En bedömning av om entreprenaden är behäftad med fel måste då göras. Frågan om *fel i entreprenad* och därmed sammanhängande frågor behandlas i denna uppsats.

För att nå adekvata svar på frågorna ovan används en rättsdogmatisk metod och sedvanliga juridiska rättskällor, som i sin tur beaktas utifrån rättskälleläran. Med stöd av metoden slås det fast att det inte finns något självständigt felbegrepp i AB 04 eller ABT 06. Vad som utgör fel i en entreprenad är istället direkt beroende av samspelet mellan individuella överenskommelser, mer standardiserade handlingar i avtalsunderlaget mellan parterna samt ett antal bestämmelser i respektive standardavtal. Detta närmare samspel belyses ingående i uppsatsen och presenteras på ett sammanhängande sätt, för att på så sätt underlätta felbedömningen i konkreta fall.

Ett antal regler i standardavtalen som har direkt betydelse för felbedömningen presenteras och analyseras i uppsatsen. Som exempel kan här nämnas att reglerna i de båda standardavtalen beträffande kontraktsarbetenas omfattning samt vilka krav som kan ställas på utförandet av entreprenaden undersöks närmare i uppsatsen. Fokus ligger i det här avseendet hela tiden på vad som ingår i avtalet mellan parterna i entreprenaden.

I sammanhanget ovan görs bl.a. bedömningen att det sannolikt finns vissa möjligheter att tolka in viss prestationsskyldighet i entreprenörens åtagande, utan att detta uttryckligen framgår av entreprenadhandlingarna. Möjligheterna till detta är dock sannolikt beroende av vilket standardavtal som införlivats mellan parterna. Möjligheterna till en sådan tolkning torde nämligen vara större enligt ABT 06 än vad den är enligt AB 04.

I uppsatsen behandlas även fackmässighetskravet i respektive standardavtal närmare. Bedömningen görs att kravet på fackmässighet vid utförandet, bl.a. kan ses som en lägsta acceptabel gräns för hur bristfälligt entreprenören kan utföra sitt arbete i ett enskilt fall. Den närmare bedömningen blir i princip avhängig tillämpliga facknormer och ger dessa normer inte utslag får sannolikt en domstol eller skiljenämnd använda sig av sin diskretionära beslutskompetens för att avgöra en enskild tvist.

Det slås fast i uppsatsen att vad som blir att betrakta som fel i princip blir andra sidan av myntet av vad entreprenören närmare åtagit sig att prestera i det enskilda fallet. Det kan i det här sammanhanget poängteras att när man har att bedöma om fel föreligger i ett utfört arbete, är det vanligtvis inte fråga om att avgöra entreprenadens skick. Det innebär att en viss byggnad som saknar t.ex. ett golv, kan vara felfri i den här avsedda betydelsen. Det gäller även om byggnaden är helt omöjlig att använda på ett normalt sätt. Så blir nämligen fallet om parterna uttryckligen avtalat om att den aktuella byggnaden ska utföras utan golv samt att inga andra avtalsbestämmelser innebär att detta får anses avtalat. Det ska dock i det här sammanhanget noteras att vissa avtalsbestämmelser i respektive standardavtal kan innebära att en annan bedömning ska göras i det enskilda fallet.

I uppsatsens senare delar behandlas vilka ytterligare förutsättningar som behöver vara uppfyllda för att hålla entreprenören ansvarig för något som konstaterats utgöra fel. I det här avseendet lyfts bl.a. reglerna kring slutbesiktningen fram samt det grundkrav som finns gällande att felet inte får bero på beställaren, för att påföljder ska få göras gällande. Den primära påföljden är avhjälpan av felet, men även andra påföljder kan tänkas vara aktuella vid konstaterat fel som entreprenören har att svara för.

Avslutningsvis blickas det framåt i uppsatsen på om några justeringar eller tydliggöranden skulle kunna göras i nya kommande versioner av standardavtalen, för att underlätta tillämpningen av standardavtalen för parter som

använder dessa. Här görs bedömningen att vissa ytterligare regler kring entreprenörprojektering i utförandeentreprenader, med AB 04 införlivade, möjligen skulle kunna göra vissa bedömningar lättare att göra. I det här sammanhanget lyfts det fram att den här typen av regler redan finns i de danska och norska motsvarigheterna till AB 04.

Förkortningar

AB 04	Bygandets Kontraktskommittés Allmänna bestämmelser för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader AB 04
AB 18	Almindelige betingelser for arbejder og leverancer i bygge- og anlægsvirksomhed
ABK 09	Allmänna bestämmelser för konsultuppdrag inom arkitekt- och ingenjörsvirksomhet
ABT 06	Bygandets Kontraktskommittés Allmänna bestämmelser för totalentreprenader avseende byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader ABT 06
AMA	Allmän Material- och Arbetsbeskrivning
AMA AF	Administrativa föreskrifter med råd och anvisningar för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader
AvtL	Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område
BBR	Boverkets Byggregler BBR 29 (t.om. BFS 2020:4)
BKK	Föreningen Bygandets Kontraktskommitté
BVL	Lag (1994:847) om tekniska egenskapskrav på byggnadsverk, m.m.
HD	Högsta domstolen
HRG	Göta hovrätt
HRS	Svea hovrätt
HRVS	Hovrätten för Västra Sverige
JB	Jordabalk (1970:994)
KtjL	Konsumenttjänstlag (1985:716)
KöpL	Köplag (1990:931)
LOU	Lag (2016:1145) om offentlig upphandling
MER	MER Anläggning 20
NJ	Ny Juridik (tidsskrift)
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
NS 8405	Norsk bygge- og anleggskontrakt (2008)
PBL	Plan- och bygglag (2010:900)
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
SvJT	Svensk Juristtidning

1 INLEDNING

1.1 Bakgrund

Kan ett nyuppfört hotell som saknar golv i entréplan vara annat än felaktigt? Samma hotell har en hiss som inte stannar på varje våningsplan. Är detta ett fel? Vad gäller om beställaren av hotellet inte har specificerat närmare krav på en viss väggs ytfinish, vilka krav kan då ställas på entreprenörens prestation för att utförandet inte ska anses utgöra fel?

Felbegreppet är centralt i entreprenadsammanhang och för vilka rättsföljder som kan aktualiseras vid en eventuell tvist. Felbegreppen i AB 04 och ABT 06 har dock ingen självständig innebörd. De är istället direkt beroende av samspelet mellan parternas individuella överenskommelser, diverse standardiserade avtalshandlingar och bestämmelser i respektive standardavtal. Det här samspelet kommer undersökas närmare i den följande redogörelsen. Det som i vart fall kan konstateras så här inledningsvis är att vad som är att betrakta som fel i en entreprenad, inte behöver vara det i en annan.¹ Svaren på frågorna ovan beror därför på vad som avtalats i det enskilda fallet samt i vart fall delvis av vilket standardavtal som parterna har införlivat mellan sig. De här kopplingarna kommer tydliggöras i den fortsatta framställningen.

När det gäller bestämmelserna i standardavtalen som reglerar fel ger dessa i viss utsträckning ett splittrat intryck. En rad olika felbegrepp förekommer i ett stort antal bestämmelser, som i sin tur är utspridda i flertalet olika kapitel. Det innebär att det blir relativt svårt att få en tydlig överblick över vilka bestämmelser som har relevans i felbedömningen. Den fortsatta redogörelsen har därför som ambition att skapa klarhet i felbedömningen samt att redogöra för vilka överväganden som behöver göras när man har att avgöra om fel föreligger.

¹ Se t.ex. Höök (2008) s. 81 ff.; Se även Ossmer & Wollén (2007) s. 22.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att redogöra för hur *fel* i kommersiella entreprenader bestäms, när något av standardavtalen AB 04 och ABT 06 är införlivat mellan parterna. Vidare syftar uppsatsen till att redogöra för vilka ytterligare villkor som behöver vara uppfyllda för att hålla viss part ansvarig för konstaterat fel. Uppsatsen syftar slutligen till att redogöra övergripande för vilka påföljder som kan göras gällande mot en entreprenör som fastställts ansvarig för fel i entreprenaden.

Följande frågeställningar avser precisera syftena ovan och ska därmed besvaras i uppsatsen:

- Vilka bestämmelser i standardavtalen AB 04 och ABT 06 påverkar huvudsakligen felbedömningen? Vilken påverkan på felbedömningen har det faktum att AB 04 och ABT 06 är avsedda att användas vid olika situationer?
- Hur fungerar det närmare samspelet mellan individuella överenskommelser, mer standardiserade handlingar i entreprenaden och standardavtalens bestämmelser med avseende på vad som ska betraktas som fel i en enskild entreprenad?
- Vilka förutsättningar behöver i övrigt föreligga för att påföljder ska kunna göras gällande? Vilka är påföljderna som kan göras gällande vid fel?

1.3 Metod och material

Traditionell *rättsdogmatisk metod* används i uppsatsen. Det finns sannolikt inte en allmängiltig definition av rättsdogmatisk metod.² Den rättsdogmatiska metoden brukar dock uttryckas ungefär som att (1) den syftar till att framställa innehållet i gällande rätt med (2) utgångspunkt i de allmänt accepterade rättskällorna.³ Denna definition är giltig även i det här fallet, med nedan angivna förtydliganden och modifieringar. Fortsättningsvis i det här avsnittet

² Jfr Sandgren (2018) s. 48.; Se även Heuman (2020) s. 39 f.

³ Se Sandgren (2018) s. 48 ff.

behandlas först mitt tillvägagångssätt i uppsatsen (1) och därefter behandlas (2) rättskällorna samt vilket material som har beaktats i uppsatsen.

1.3.1 Tillvägagångssätt

Ansatsen i uppsatsen är att ett systematiskt tillvägagångssätt ska användas för att på så sätt besvara frågeställningarna i uppsatsen. Tillvägagångssättet har i sin tur fått anpassas utifrån uppsatsens syfte och vad som avses genomföras.⁴ I grund och botten kan det sägas att i uppsatsen så systematiseras och tolkas ett större antal bestämmelser i två standardavtal. Dessa normer relateras sedan dels till varandra, dels till övrig rättslig materia som nyttjas i uppsatsen. Ambitionen har därefter varit att gå till väga ungefär som en domare hade gjort (eller bör göra) för att fastställa hur standardavtalens bestämmelser sammanvägda med det övriga rättsliga materialet bör tolkas i ett enskilt fall.⁵

Rent praktiskt har ovan arbete gått till så att det materialet som används i uppsatsen tagits fram, lästs in, bearbetats, systematiserats och analyserats. På så sätt har det fastställts i uppsatsen hur de rättsliga problemen bör lösas.⁶ I det här sammanhanget bör det dock poängteras att uppsatsen inte utgör en rättsutredning. Ambitionen är istället att den fortsatta redogörelsen ska ligga på en generell nivå. Innehållet i uppsatsen kan sedan förhoppningsvis användas som vägledning för att lösa konkreta praktiska frågeställningar som sammanhänger med uppsatsens ämne.⁷

1.3.2 Närmare om rättskällorna

När det gäller vilka rättskällor och material som används i uppsatsen är det inte bara rättskällor i den traditionella bemärkningen så som lagtext, förarbeten och praxis som beaktas i uppsatsen. Även andra rättskällor beaktas.⁸

⁴ Jfr Lehrberg (2018) s. 21 f.

⁵ Se Sandgren (2018) s. 61.

⁶ Se Sandgren (2018) s. 48 f.

⁷ Se Sandgren (2018) s. 47.

⁸ Se Lehrberg (2018) s. 112.; Se även Sandgren (2018) s. 45. som i sitt verk lyfter fram att rättskälleläran inte är statisk och har utvecklats under senare år.

Det beror delvis på att det inte finns någon direkt tillämplig lagstiftning för kommersiella entreprenader.⁹ Det saknas då naturligtvis också direkt tillämpliga förarbeten. Det finns visserligen en del praxis, men denna är inte på långa vägar komplett. Frågan blir då vilka rättskällor och vilket material i övrigt som ska användas i uppsatsen. Svaren på uppsatsens frågeställningar kan sägas sökas i de standardavtal som är i fokus för uppsatsen, normer i allmän avtalsrätt, lagstiftning i övrigt som påverkar entreprenadavtal, litteratur på området samt i rättsliga avgöranden, som i den här uppsatsen innefattar såväl prejudicerande avgöranden från Högsta domstolen som hovrättsavgöranden. Nedan i nästa avsnitt följer några reflektioner kring det här materialet.

1.3.3 Reflektioner kring materialet

Dispositionen i det här något längre avsnittet är uppbyggd enligt följande.

Först diskuteras vissa frågor som sammanhänger med standardavtalen.

Därefter diskuteras motiven till äldre upplagor av standardavtalen. Efter detta diskuteras rättsliga avgöranden från Högsta domstolen och hovrättsavgöranden som nyttjas i uppsatsen. Avslutningsvis diskuteras den litteratur som används i uppsatsen.

Huvudsakligen behandlas en rad olika bestämmelser i två stycken standardavtal. Likheter och skillnader mellan standardavtalen kommer utvecklas närmare i uppsatsen. Det kan dock redan här poängteras att bestämmelserna i mångt och mycket är likadana i båda avtalen.¹⁰ Materialet som avser AB 04 är många gånger relevant att använda sig av när det gäller ABT 06 och vice versa. Det finns även mer material tillgängligt vad gäller AB 04, då det är detta avtal som många gånger torde ses som huvudavtalet inom entreprenadrätten. Ibland går det sannolikt att dra analogier från den ena källan till den andra.

⁹ Se t.ex. Deli (2017) s. 15.

¹⁰ De skillnader som trots allt finns syftar huvudsakligen till att beställarens funktionskrav ska säkerställas. Mer om detta i t.ex. kapitel 3.

Ibland är det inte lämpligt t.ex. mot bakgrund av standardavtalens närmare riskfördelning beträffande vissa ansvarsområden.¹¹

Standardavtal eller avtal i största allmänhet är inte någon rättskälla enligt traditionell terminologi. De utgör rättsfaktum som måste åberopas och bevisas av part för att beaktas. När så har skett blir funktionen dock liknande den som en rättskälla har.¹² Uppsatsen bygger på att individuella överenskommelser kring det arbete som ska utföras träffas samt att något av standardavtalen AB 04 och ABT 06 är införlivat mellan parterna.¹³ När sen innehållet i de allmänna bestämmelserna närmare ska fastställas används i sin tur de rättskällor som traditionellt omfattas av den rättsdogmatiska metoden, framför allt rättspraxis och doktrin.

I förorden till AB 04 och ABT 06 anges att kommentartexterna ska vara vägledande vid tolkningen och tillämpningen av bestämmelserna. Det har i litteraturen diskuterats i vilken mån en domstol är bunden till dessa uttalanden.¹⁴ Min utgångspunkt i den här uppsatsen är att det är rimligt att utgå från vad som framkommer i kommentarerna och att detta ska respekteras. Någon gång kan det dock säkert vara möjligt att frångå vad som framkommer i kommentarerna.¹⁵

I ett par sammanhang i uppsatsen används motiv till äldre avtalsupplagor av AB-avtalen. Det bör poängteras att dessa endast används för att öka förståelsen för felbestämmelsen. De behandlas således inte som en rättskälla i mer traditionell bemärkelse.

När det gäller de rättsliga avgöranden som nyttjas i uppsatsen kan följande reflektioner göras. Högsta domstolens domar är prejudicerande, men någon formell bundenhet till avgörandena finns inte. I praktiken är dock följsamheten

¹¹ Jfr Deli (2017) s. 40.

¹² Se Lehrberg (2018) s. 225 f.

¹³ Se t.ex. Ramberg & Ramberg (2019) s. 171 ff.

¹⁴ Se Samuelsson (2020) s. 24.

¹⁵ Se Samuelsson (2020) s. 24 f.

mot Högsta domstolens avgöranden stor.¹⁶ En annan sak kan vara att det är svårt att närmare slå fast prejudikatet samt i vilken mån avgörandet är generaliserbart till ett annat fall med andra (men kanske liknande) omständigheter.¹⁷ Dessa frågor har beaktats vid författandet av uppsatsen.

Ett antal hovrättsavgöranden presenteras i uppsatsen. Trots att hovrättsavgöranden inte är prejudicerande, används dessa för att ge en praktisk illustration kring hur vissa frågor har lösts i rättstillämpningen. Detta torde öka uppsatsens praktiska nytta, då hovrättsavgörandena kan visa på frågor som är praktiskt viktiga, men som kanske inte är av sådan dignitet att de skulle prövas av Högsta domstolen.¹⁸ Det bör dock poängteras att hovrättsavgörandena inte på något sätt är uttömmande samt att de avgöranden som presenteras endast syftar till att ge vägledning kring hur frågor har hanterats i enskilda tvister i hovrätterna. Det kan inte uteslutas att det finns avgöranden som hanterat frågorna annorlunda, men några sådana har dock inte uppmärksamats under arbetets gång med uppsatsen.

När det gäller litteraturen som används i uppsatsen kan följande reflektioner göras. Det förekommer sannolikt ingen enighet kring doktrinen ställning som rättskälla.¹⁹ I den här uppsatsen används litteratur flitigt i avsaknad av rättskällor av högre dignitet. Det är framför allt den inneboende kvalitén på argumenten som framförs som beaktas.²⁰ Det beaktas vidare att viss litteratur är något äldre och att vissa frågor inom entreprenadrätten är under utveckling. Det går således inte att okritiskt överföra vad som framförs i äldre litteratur till nuvarande förhållanden. Detta kommer i ett par sammanhang behandlas mer ingående i uppsatsen och det som framförts här diskuteras närmare när detta är aktuellt senare i uppsatsen.

¹⁶ Se Lehrberg (2018) s. 176 ff.

¹⁷ Se Lehrberg (2018) s. 179 ff.

¹⁸ Se Lehrberg (2018) s. 178 f.

¹⁹ Jfr Lehrberg (2018) s. 209 ff.

²⁰ Jfr Lehrberg (2018) s. 209 f.

Beträffande litteraturen kan det tilläggas att det är både klassisk rättsdogmatiskt orienterad litteratur som lagkommentarer och litteratur från ledande rättsvetenskapsmän med stor auktoritet inom sina respektive juridiska områden som nyttjas i uppsatsen.²¹ I uppsatsen används även mer praktisk orienterad litteratur, sk. handbokslitteratur.²² Det ska dock noteras att även denna är skriven av ledande personer med hög auktoritet inom entreprenadbranschen. Den här senare nämnda litteraturen används för att illustrera entreprenadrättsliga problem samt för att komma fram till lösningar som torde ha god legitimitet i entreprenadbranschen, då slutsatserna bygger på vad ledande entreprenadpraktiker har anfört i frågorna.²³

1.3.4 Rättskällevärdet

Rättskällorna som nämns ovan beaktas utifrån *rättskällevärdet*.²⁴ Även om t.ex. lag, förarbeten och avgöranden från Högsta domstolen teoretiskt sett har en tydlig plats i den här läran och kanske ska rangordnas före t.ex. litteraturen, är min uppfattning att rättskällornas hierarki inte är statisk.²⁵ Det beror dels på att i rättstillämpningen så görs gärna en samlad bedömning av det aktuella materialet som domstolen använder sig av, dels på att man bör skilja på mellan hierarkin i rättskällorna och tyngden i de argument som framförs i dessa källor.²⁶

Som exempel på ovan kan nämnas att en källa med hög auktoritet enligt rättskällevärdet, t.ex. ett förarbetsuttalande, kan innehålla ett argument som inte är särskilt övertygande. Därför bör det åsättas ett lägre rättskällevärde än vad t.ex. ett uttalande i litteraturen – som i sin tur är mer övertygande – kan

²¹ Se Kleineman (2018) s. 21.

²² Se t.ex. Samuelsson (2011) s. 31.; Se även Lehrberg (2018) s. 212 f.

²³ Se Lehrberg (2018) s. 212.

²⁴ Jfr t.ex. Sandgren (2018) s. 45 f.

²⁵ Se Sandgren (2018) s. 45 f.; Jfr även Svensson (2018) s. 204 ff.

²⁶ Se Sandgren (2018) s. 45 f.

anses ha.²⁷ Min uppfattning är att det kanske särskilt på ett område som entreprenadrätten, där det i stor utsträckning saknas auktoritativa rättskällor, så kommer rättskällevärdens närmare innebörd vara uppsplittrad. Materialet som används i den här uppsatsen beaktas och användas därför på ett icke statistiskt sätt i enlighet med vad som anförs inledningsvis i avsnittet.

1.4 Avgränsningar

Utöver att det angivna syftet och uppsatsens frågeställningar bör avgränsa bort närliggande aspekter av ämnet kan ett antal förtydliganden och ytterligare avgränsningar göras i det här avsnittet.

Kontraktshandlingarna i en kommersiell entreprenad kan till sitt innehåll sägas bestå av två grupper. En teknisk del och en juridisk del. I uppsatsen fokuseras det på den juridiska delen av kontraktshandlingarna. De tekniska handlingarna berörs i viss utsträckning, men det görs ingen djupdykning i dessa handlingar och sammanhängande frågor. Den redogörelse som äger rum i uppsatsen fokuserar huvudsakligen på att visa att dessa handlingar existerar samt hur de ska hanteras i förhållande till standardavtalens bestämmelser i vissa avseenden. Redogörelsen är inte avsedd att vara uttömmande.

På grund av utrymmesbrist har vissa frågor av mer processrättslig karaktär inte kunnat behandlas närmare i uppsatsen. Sådana frågor t.ex. kring bevisbörda och bevisprövning i relation till det som tas upp i uppsatsen, berörs således inte mer än högst översiktligt någon enstaka gång i uppsatsen. Dessa och andra sammanhängande frågor är naturligtvis av stor betydelse när man har att bedöma frågor kring t.ex. avtalsinnehåll.²⁸ Den kan dock i det här avseendet tilläggas att den grundläggande regeln är att beställaren har att visa att fel föreligger som entreprenören har att svara för, men att den långa garantin i

²⁷ Se Sandgren (2018) s. 46. Det bör observeras att det knappast råder någon enighet om rättskällevärdens närmare innebörd i den juridiska litteraturen. Se i det här avseendet t.ex. Munukka (2020) s. 231 f.; Se även Svensson (2018) s. 204 ff. för en mera generell diskussion kring förhållandet mellan rättskällorna i vissa avseenden.

²⁸ Jfr Nordh (2018) s. 20.

många fall innebär att det ändå är entreprenören som kommer få t.ex. avhjälpa ett uppkommet fel.²⁹

Uppsatsen behandlar som framgått tidigare fel enligt standardavtalen. Enligt viss lagstiftning för närliggande avtalstyper utgör motpartens befogade förväntningar eller förutsättningar den övergripande standarden för felfrihet.³⁰ Detsamma torde gälla för tjänsteavtal som inte regleras av KtjL.³¹ Dessutom har Högsta domstolen tillämpat en sådan liknande standard i NJA 2015 s. 110, som gällde en konsumententreprenad.³² Det förefaller som oklart om Högsta domstolen kan komma att tillmäta motpartens befogade förväntningar eller förutsättningar när det gäller felbedömningen i en kommersiell entreprenad. Det torde vara en öppen fråga om Högsta domstolen anser det vara befogat.³³ Frågan kommer inte behandlas närmare i den här uppsatsen.

Avtalsfriheten mellan parterna är något som behandlas relativt ingående i uppsatsen. Det finns viss lagstiftning som kanske kan sägas påverka avtalsfriheten i en kommersiell entreprenad. Offentliga aktörer behöver bl.a. iaktta reglerna i LOU. Såväl det offentliga som privata aktörer behöver även iaktta ett stort antal regler i bl.a. PBL och BVL m.m. Dessa normer och dess eventuella påverkan på avtalsfriheten mellan parterna, behandlas inte närmare i den här uppsatsen.

1.5 Disposition

Dispositionen är tänkt att fungera som en kronologi över hur fel frågan kan hanteras från ax till limpa. Dispositionen är därför uppbyggd enligt följande. Avsnitt två introducerar felbegreppen. I avsnitt tre sätts det huvudsakliga fel-

²⁹ Se respektive 5 kapitel i AB 04 och ABT 06. Garantin innebär att entreprenören ansvar utsträcks i tiden och då entreprenören sannolikt inte sällan kommer få svårt att visa att felet beror på beställaren, så kommer uppkomna fel bli något som entreprenören får ansvara för i flertalet fall.

³⁰ Se Arvidsson och Samuelsson (2018) s. 198 ff. med vidare hänvisningar till 16 § KtjL, 17 § KöpL, 4 kap. § 19 JB.

³¹ Se NJA 2013 s. 1174.

³² Se Arvidsson och Samuelsson (2018) s. 198 ff.

³³ Jfr Arvidsson & Samuelsson (2017) s. 266 f.

begreppet i ett sammanhang. Avsnitt fyra behandlar den individuella aspekten av parternas avtalsförhållande ”kontraktet”. Avsnitt fem och sex behandlar vilken påverkan bestämmelserna om kontraktsarbetenas omfattning och utförande i respektive standardavtal får på parternas avtalsförhållande. Avsnitt sju sammanfattar och analyserar de inledande avsnitten samt tydliggör hur felbedömningen bör kunna hanteras rent praktiskt. Avsnitt åtta behandlar bl.a. slutbesiktningens verkan för konstaterade fel samt ett antal andra förutsättningar som behöver vara uppfyllda för att fel ska kunna göras gällande. Avsnitt nio redogör för tänkbara påföljder om övriga förutsättningar är uppfyllda. Avsnitt tio innehåller några avslutande reflektioner inför framtiden.

2 Fel i entreprenad

2.1 Felbegreppet i AB-avtalen

Det här inledande kapitlet fokuserar på felbegreppen som förekommer i AB 04 och ABT 06. Tanken är att introducera de olika felbegrepp som kommer behandlas närmare i den fortsatta framställningen. Inledningsvis i det här avsnittet ligger fokus på att tydliggöra kopplingen mellan parternas kontrakt samt standardavtalens normer gällande kontraktsarbetenas omfattning och utförande. Den senare delen av det här kapitlet behandlar övriga felbegrepp som förekommer i standardavtalen.

Både AB 04 och ABT 06 definierar fel på samma sätt i respektive begreppsbestämning. *Fel* är en:

avvikelse som innebär att en del av en entreprenad inte utförts alls eller inte utförts på ett kontraktsevenligt sätt.³⁴

Ett antal ytterligare begrepp behöver förtydligas så här inledningsvis med anledning av definitionen ovan.³⁵ Begreppet *entreprenad* definieras som kontraktsarbetena jämte förekommande ÄTA-arbeten. *Arbete* definieras som arbetsprestation, hjälpmedel, material och varor. Enligt tillhörande anmärkning innefattar arbetsprestation även handhavandet av material och varor. När det gäller begreppet arbete har det angetts att begreppet är tvetydigt på så sätt att det kan sägas syfta på såväl arbetsresultatet som arbetsutförandet.³⁶ Inte sällan får det anses åsyfta resultatet av arbetet, men i t.ex. förfrågningsunderlag kan det även finnas föreskrifter om arbetsutförandet.³⁷

³⁴ Se begreppsbestämningarna i respektive standardavtal.

³⁵ De följande definitionerna framgår precis som feldefinitionen ovan av respektive standardavtals begreppsbestämningar. Se även Samuelsson (2011) s. 75.

³⁶ Se Ingvarsson & Utterström (2020) s. 140.

³⁷ Se Ingvarsson & Utterström (2020) s. 140. för exempel på skillnaden; Se även Lundberg (2020) s. 532 som torde instämma i bedömningen.

Det bör noteras att det finns två olika felbegrepp i AB 04 och ABT 06. Det första felbegreppet är det som har återgetts inledningsvis i det här kapitlet. Det här felbegreppet är genom sin utformning kopplat till såväl 1:1 som 2:1 i respektive standardavtal. Vid tillämpningen av det här felbegreppet måste en kompletterande ansvarsprövning ske, innan någon påföljd kan göras gällande. Det kan således finnas fel i entreprenaden som entreprenören inte ansvarar för.³⁸

Det andra felbegreppet i AB-avtalen återfinns i besiktningsreglerna. Där framgår att entreprenaden ska godkännas om entreprenaden inte innehåller fel eller om fel bara förekommer i begränsad omfattning.³⁹ Om entreprenaden är behäftad med fel är entreprenören skyldig att avhjälpa dem. Således är sådana fel som behandlas i 7 kapitlet. AB 04 och ABT 06 bara fel som entreprenören ansvarar för.

Fel och ansvar för felet är således som framgår ovan inte alltid sammanlänkat, även om det vid en ytlig läsning kan framstå som det. Den här distinktionen behöver man försöka ha med sig när man läser den följande uppsatsen. Det förekommer även i övrigt olika varianter på felbegreppet. Detta utvecklas nedan under 2.3. Först ska dock det inledande felbegreppet utvecklas och preciseras lite närmare.

2.1.1 Närmare om felbegreppet

I äldre AB-avtal gjordes en uppdelning mellan *brist* och *fel*.⁴⁰ Begreppet *brist* innebar då att arbete som skulle utföras enligt kontraktshandlingarna inte hade utförts. Begreppet *fel* avsåg däremot att arbete som faktiskt utförts inte hade utförts kontraktsevenligt.⁴¹ Uppdelningen mellan *brist* och *fel* används inte längre i AB 04 och ABT 06. Det nuvarande felbegreppet täcker således både *brist* och *fel*. Distinktionen kan dock fortfarande ha viss betydelse för att hålla

³⁸ Se Håstad (1991) s. 579.

³⁹ Se Håstad (1991) s. 579.

⁴⁰ Se t.ex. Motiv AB 72 s. 86.

⁴¹ Se Deli (2017) s. 88.

reda på felbestämmelsens olika beståndsdelar. Den första delen av felbestämmelsen – dvs. vad som i vart fall skulle kunna uttryckas med begreppet brist – slår fast att fel föreligger när en del av entreprenaden inte utförts. Enligt andra delen av felbestämmelsen föreligger fel när en entreprenad inte har utförts på ett kontraktsevenligt sätt.⁴²

Vad som utgör fel beror även delvis på åtagandets omfattning. Har entreprenören endast åtagit sig att *utföra* en entreprenad blir felbedömningen relaterad till detta. Har entreprenören själv tagit fram kontraktshandlingar, genom att t.ex. åtagit sig att *projektera*, måste felbedömningen relateras till arten och omfattningen av det funktionsansvar som följer av de kontraktshandlingar som entreprenören tagit fram i det enskilda fallet.⁴³ Ett korrekt utförande enligt kontraktshandlingarna är således ibland inte tillräckligt. Felet kan finnas i konstruktionen som sådan, vilket innebär att fel i standardavtalens mening ändå kan föreligga om entreprenören åtagit sig att projektera.⁴⁴ Dessa frågor kommer behandlas djupare i den fortsatta framställningen.⁴⁵

2.2 Inte en fråga om skick

Något som är viktigt att förstå när det gäller felbedömningen, är att det inte som utgångspunkt är frågan om att bedöma i vilket *skick* t.ex. en byggnad är i. Skick och fel bör hållas isär.⁴⁶ Distinktionen mellan dessa begrepp kan tydliggöras med att återknyta till ett av de exempel som lämnades inledningsvis i uppsatsen. Ett hotell som saknar golv är egentligen endast en fråga om hotellets skick. Som Håstad tidigare har lyft fram är bevisfrågor rörande byggnadens skick naturligtvis helt nödvändiga beståndsdelar i en felbedömning. De svarar dock inte uttömmande på vad som är att betrakta som fel i den

⁴² Se Deli (2017) s. 88.

⁴³ Se Motiv AB 65 s. 63.; Se även Motiv AB 72 s. 145.

⁴⁴ Se Motiv AB 65 s. 63.

⁴⁵ Se framför allt kapitel 3 och 5.

⁴⁶ Jfr Håstad (1991) s. 578 f.

här avsedda betydelsen. I felbedömningen behöver man nämligen utreda även andra faktiska förhållanden. T.ex. vad som ska anses avtalat.⁴⁷

Håstad har vidare poängterat att för att fastställa vad som ska anses avtalat behöver frågor av juridisk karaktär lösas. Det kan i det här sammanhanget då t.ex. röra sig om betydelsen av motstridiga kontraktshandlingar eller vilken rättslig betydelse muntliga avvikelser från de skriftliga kontraktshandlingarna ska ha i det enskilda fallet.⁴⁸ En hel rad av blandade rättsfrågor behöver således lösas innan man kan göra en bedömning av om entreprenaden är behäftad med fel och vem av parterna som i sådana fall ska ansvara för felet.⁴⁹

Mot den bakgrund det ovanstående tecknar blir det tydligt att bedömningen av huruvida det exemplifierade hotellet med det saknade golvet utgör fel i en enskild entreprenad, blir direkt beroende av vad parterna har kommit överens om. Denna och tillhörande frågor kommer utvecklas nedan i kapitel tre.⁵⁰

2.3 Övriga felbestämmelser i AB-avtalen

Fel och felansvar är utöver vad som tidigare behandlats i kapitlet i övrigt uppdelade på en rad olika bestämmelser. Terminologin spretar och det förekommer ett antal olika begrepp med anknytning till fel. Som exempel förekommer följande felbegrepp:

- fel av mindre betydelse,
- fel som innebär avvikelse från den normala beskaffenheten,
- väsentligt fel,
- fel som inte i väsentlig grad påverkar entreprenörens bestånd,
- sådant som beställaren anser utgöra fel,
- fel som entreprenören inte anser sig vara ansvarig för,
- fel som inte finns eller som entreprenören inte svarar för.⁵¹

⁴⁷ Se Håstad (1991) s. 578 f.

⁴⁸ Se Håstad (1991) s. 578 f.

⁴⁹ Se Håstad (1991) s. 578 f.

⁵⁰ Se Arvidsson & Samuelsson (2018) s. 30.

⁵¹ Se Höök (2008) s. 84 ff. för en likadan uppräknings gällande felterminologin.

Det är inte heller alltid tydligt att bestämmelsen avser just fel. Ibland behandlas dessutom även annat än fel i bestämmelsen. Utgångspunkterna för felansvaret är således inte helt enhetligt i standardavtalen.⁵² För att göra en fullständig undersökning av felbestämmelserna i AB-avtalen behöver således flertalet paragrafer i AB-avtalen undersökas närmare.

Det finns även i övrigt ett antal andra bestämmelser i standardavtalen som är viktiga att beakta vid en konkret felbedömning. Bestämmelserna rör såväl omfattningen som utförandet av entreprenaden.⁵³ Till det tillkommer en rad tolknings-, rangordnings- och riskfördelningsregler som behöver beaktas när man har att fördela felansvaret.⁵⁴ Respektive femte kapitel i standardavtalen innehåller ansvarsregler som är av betydelse för felbedömningen. Även besiktningsreglerna i standardavtalen har betydelse för felansvaret samt om beställaren kan göra gällande påföljder. Dessa frågor och relaterade spörsmål kommer behandlas närmare i de kommande kapitlen av uppsatsen.

⁵² Se Höök (2008) s. 84 ff.

⁵³ Se 1:1 & 2:1 i AB 04 och ABT 06.

⁵⁴ Se Deli (2017) s. 41 f. Dessa bestämmelser behandlas dock endast översiktligt i den fortsatta framställningen, se under 5.2.

3 Entreprenadavtalets kontext

3.1 Inledande anmärkningar

Det här kapitlet har som övergripande syfte att underlätta förståelsen av felbegreppen i standardavtalen AB 04 och ABT 06. Avsnittet ämnar därför beskriva den kontext som entreprenadavtalet återfinns i. Det bör underlätta den konkreta felbedömningen – som påverkas av en rad för entreprenadförhållande speciella omständigheter – om man har viss grundläggande förståelse för hur vissa entreprenadhandlingar, som t.ex. ritningar, arbetas fram.⁵⁵

Det följande kapitlet introducerar även standardavtalen något utförligare. Redogörelsen i det här avseendet syftar främst till att visa på att även om de olika entreprenadformerna är förknippade med vissa grundläggande utgångspunkter när det gäller ansvarsfördelningen i entreprenaden, så är entreprenadformernas beteckning inte direkt avgörande för att bestämma parternas närmare åtagande i det enskilda fallet. Detta förhållande får direkt påverkan på den konkreta felbedömningen.

Det bör poängteras att den fortsatta redogörelsen endast syftar till att ge en grundläggande förståelse för hur entreprenadavtal vanligtvis arbetas fram. I vissa avseenden kan säkerligen vissa av processerna därför vara något förenklade eller i vart fall inte uttömmande beskrivna. Individuella skillnader från vad som anförs i det följande föreligger säkerligen också.

3.2 Entreprenadprocessen

Innan en kommersiell entreprenad startar genomförs vanligtvis visst förarbete.⁵⁶ Byggprocessen har beskrivits som att vissa bestämda moment följer på varandra i naturlig tidsordning.⁵⁷ Entreprenadprojektet börjar då med att

⁵⁵ Jfr Samuelsson (2011) s. 68.

⁵⁶ Se Höök (2008) s. 24 ff.; Se även Samuelsson (2020) s. 29 f.

⁵⁷ Se Samuelsson (2011) s. 68.

ett program tas fram. Beställaren beslutar då, ibland tillsammans med anlitande konsulter, vad som ska byggas och vilka lösningar som är mest ändamålsenliga för att genomföra projektet.⁵⁸ Programövervägandena leder till projektering, som kan sägas konkretiseras i handlingar och vars närmare utformning varierar i detaljgrad.⁵⁹ Den samlade projekteringen leder till att ett förfrågningsunderlag arbetas fram.⁶⁰ Entreprenörer kan sedan utifrån förfrågningsunderlaget lämna anbud på genomförandet av projektet som beställaren och eventuella konsulter arbetat fram.

Ovan redogörelse kan dock endast sägas utgöra en utgångspunkt. Moderna entreprenader arbetas inte sällan fram mindre strömlinjeformat än vad som anges ovan. Byggprocessen kan t.ex. arbetas fram genom att beställaren anlitar konsulter som närmare definierar funktioner och i grova drag genom sin förprojektering gör en närmare produktbestämning.⁶¹ Entreprenören får sedan ansvaret att detaljprojektera det som ska utföras. Det har angetts att detta förhållande inte är en ovanlig källa till tvister i totalentreprenader.⁶²

Med säkerhet kan enskilda entreprenader arbetas fram även på andra sätt än vad som beskrivs ovan.⁶³ Det ska konstateras att det är beställaren som avgör hur entreprenadprocessen ska se ut och hur entreprenaden närmare ska arbetas fram. Det är även beställaren som avgör vilken entreprenadform som ska användas.⁶⁴ Skillnaderna mellan entreprenadformerna kommer utvecklas i nästa avsnitt.

⁵⁸ Se Samuelsson (2011) s. 68.; Se även Höök (2008) s. 24 f.

⁵⁹ Se Samuelsson (2011) s. 68.

⁶⁰ Se Samuelsson (2011) s. 68.; Se även Höök (2008) s. 26.

⁶¹ Se Ossmer & Wollsén (2007) s. 14.

⁶² Se Ossmer & Wollsén (2007) s. 14.

⁶³ Jfr Hedberg (2010) s. 189.

⁶⁴ Se Samuelsson (2011) s. 68 f.

3.3 Entreprenadformer

Det finns i huvudsak två entreprenadformer. Det rör sig om sk. utförande- och totalentreprenad.⁶⁵ Standardavtalen AB 04 och ABT 06 samspelar med dessa entreprenadformer, på så att de är utformade för att användas utefter vilken entreprenadform beställaren väljer. AB 04 ska användas vid utförandeentreprenader. ABT 06 ska användas vid sk. totalentreprenader. AB 04 och ABT 06 har mycket stor spridning bland kommersiella aktörer och kan sägas syfta till att reglera typiska frågor som uppstår vid entreprenader. Standardavtalens närmare utformning är baserad på att de är tänkta att användas i olika situationer.

3.3.1 Utförandeentreprenad

Grundtanken med en utförandeentreprenad är att det är beställaren som projekterar. Rent konkret innebär det att beställaren tar fram färdiga handlingar, som exempelvis ritningar. Entreprenören utför sedan arbetet i enlighet med vad dessa handlingar föreskriver.⁶⁶ Då det är beställaren som utarbetat handlingarna, blir det beställaren som ansvarar för att funktionen av det beställda objektet blir ändamålsenlig.⁶⁷ Entreprenören har i dessa situationer således endast ett utförandeansvar.⁶⁸ Det ansvaret kan kanske bäst beskrivas som att entreprenören ska utföra entreprenaden i enlighet med kontraktshandlingarna och utifrån gällande fackmässighetsnormer.⁶⁹

3.3.2 Totalentreprenad

Grundtanken med totalentreprenaden är att entreprenören utöver sitt åtagande om att utföra entreprenaden även åtar sig att projektera.⁷⁰ Mer konkret kan

⁶⁵ Se Samuelsson (2020) s. 35 f. Det får dock poängteras att det sannolikt inte föreligger någon enhetlig terminologi på området.

⁶⁶ Se Hedberg (2010) s. 190.

⁶⁷ Se Samuelsson (2020) s. 36.

⁶⁸ Se t.ex. förordet till AB 04.

⁶⁹ Se Samuelsson (2020) s. 36.

⁷⁰ Se Hedberg (2010) s. 190.

totalentreprenadens idé kanske uttryckas som att beställaren i förfrågningsunderlaget framställer krav på funktioner, som betecknas användbarhet eller egenskaper. Entreprenören ska sedan, genom sina själv projekterade tekniska lösningar uppfylla beställarens funktionskrav.⁷¹ Entreprenören bär då i dessa fall, utöver ett utförandeansvar, även ett projekteringsansvar.⁷² Det får till följd att entreprenören i regel åtar sig ett ansvar över det utförda funktion.⁷³

Ovan visar på det som utgör den grundläggande skillnaden mellan total- och utförandeentreprenaden.⁷⁴ Totalentreprenörens åtagande är totalt i det avseendet att entreprenörens prestationsskyldighet innefattar projektering, utförande, funktion och samordning.⁷⁵

3.3.3 I praktiken inte alltid så stor skillnad

Det som anges i de två föregående avsnitten ovan är bara utgångspunkter. Den av beställaren valda entreprenadformen kan visserligen sägas ge indikationer om hur partsförhållandet och samordningsansvaret är beskaffat i en entreprenad. Valet av standardavtal anger normalt även den närmare omfattningen av entreprenörens åtagande.⁷⁶ Åtagandets omfattning utgör kanske den viktigaste principiella skillnaden mellan utförandeentreprenader (AB 04) och totalentreprenader (ABT 06).⁷⁷

Skillnaden mellan entreprenadformerna ur ansvarshänseende är dock inte så stor som man kanske kan tro mot bakgrund av redogörelsen ovan och utifrån det faktum att det rör sig om två olika standardavtal som införlivas mellan parterna.⁷⁸ Det beror på att skillnaderna mellan totalentreprenörens funktionsansvar och det mer begränsade utförandeansvar som utförandentreprenören

⁷¹ Se Hedberg (2010) s. 190.

⁷² Se t.ex. kommentaren till 1:1 ABT 06.

⁷³ Se t.ex. kommentaren till 1:1 ABT 06.

⁷⁴ Se dock direkt nedan i nästa stycke.

⁷⁵ Se Hedberg (2010) s. 190.

⁷⁶ Se 1:1 AB 04 och ABT 06.

⁷⁷ Se respektive förord till standardavtalen.

⁷⁸ Jfr Hedberg (2011) s. 28 f.

har, inte torde vara så stor som det ibland framstår som av viss litteratur och de olika standardavtalen.⁷⁹

Ovan beror bl.a. på att kravet på fackmässighet i utförandet medför att gränsen mellan utförande och funktion i viss mån kan komma att sammanblandas. Det beror på att en utförandeentreprenad så gott som alltid även innehåller funktionsbaserade moment, dvs. sådana moment där fackmässigheten i realiteten handlar om funktion.⁸⁰ Enligt Samuelsson torde sammanblandningen innebära att det tolkningsvis ibland kan innebära att det är möjligt att förknippa vissa arbetsmoment med ett funktionsansvar inom ramen för kravet på fackmässigt utförande.⁸¹ I det här avseendet förtjänar det dock poängteras att detta inte innebär att entreprenören har ett funktionsansvar som innebär en plikt att avvika från de handlingar som beställaren tillhandahållit i syfte att åstadkomma en bättre funktion.⁸²

Sammanfattningsvis framgår det av ovanstående redogörelse att beställare och entreprenörs inbördes ansvar för olika delar av entreprenaden inte sällan är mer delat än vad standardavtalen vid första anblick ger sken av.⁸³ Det finns inte heller i övrigt några täta skott mellan utförande- och totalentreprenader. I det kommande avsnittet behandlas några ytterligare relativt frekvent förekommande entreprenadformer.

3.3.4 Ytterligare entreprenadformer

Vissa övriga former av ansvarsuppdelning mellan beställare och entreprenör förefaller vara vanligare än andra. Entreprenadformerna har förärats diverse olika benämningar. En benämning som förekommer är s.k. *insprängd totalentreprenad*.⁸⁴ Entreprenadformen har angetts vara särskilt vanligt förekom-

⁷⁹ Se Samuelsson (2011) s. 74.

⁸⁰ Se Samuelsson (2011) s. 74.

⁸¹ Se Samuelsson (2011) s. 74. Fackmässigt utförande behandlas närmare i kapitel sex.

⁸² Se Samuelsson (2011) s. 74. Som Samuelsson lyfter fram kan entreprenörens upplysningsplikt dock komma att verka i den riktningen genom att beställaren ska uppmärksammas på potentiella funktionsbrister som entreprenören lägger märke till.

⁸³ Se Ingvarson & Utterström (2020) s. 32.

⁸⁴ Se Ingvarson & Utterström (2020) s. 32.

mande vid bl.a. större infrastrukturprojekt.⁸⁵ När man talar om en insprängd totalentreprenad rör det sig inte sällan om en ordinär utförandeentreprenad i grund och botten. Entreprenören har dock åtagit sig projekterings- och funktionsansvar för specifika delar av entreprenaden.⁸⁶

Styrd totalentreprenad är en annan beteckning som förekommer i litteraturen. Särskilt vanlig ska den här formen av entreprenad vara vid arbeten på hus.⁸⁷ Tanken med den här entreprenadformen är att entreprenören i dessa fall ska ha ett totalentreprenadansvar. Beställaren har dock – i mer eller mindre valda delar av entreprenaden – föreskrivit krav på tekniska lösningar av olika slag. I enlighet med det ansvar för uppgifter som föreligger enligt 1:6 i både AB 04 och ABT 06, är det då beställaren som bär ansvaret för sina egna tekniska lösningar. Ansvaret flyttas således över på beställaren i dessa fall, trots att entreprenören är totalentreprenör.⁸⁸

3.3.5 Låt inte begreppen styra

Det finns även andra benämningar på entreprenadrättsliga *blandformer* än de ovan två behandlade.⁸⁹ Det är viktigt att man inte lägger för mycket vikt vid den här typen av begrepp. Det förtjänar poängteras att ansvarsfördelningen i det enskilda fallet kan variera mot bakgrund av avtalsfriheten som gäller mellan parterna.⁹⁰ Dessutom kommer individuella skillnader i åtagandet mellan enskilda entreprenader sannolikt alltid finnas, oavsett om organiseringen mellan parterna liknar den ena eller andra beteckningen som används i entreprenadrättslig litteratur. Det är därför viktigt att inte sätta likhetstecken mellan någon av de ansvarsformer som angetts ovan och var ansvaret ska placeras i den enskilda entreprenadvisten. Denna tolkning stöds av nedanstående avgörande från Högsta domstolen. Avgörandet har även fått

⁸⁵ Se Ingvarson & Utterström (2020) s. 32 f.

⁸⁶ Se Ingvarson & Utterström (2020) s. 33.

⁸⁷ Se Ingvarson & Utterström (2020) s. 33.

⁸⁸ Se Ingvarson & Utterström (2020) s. 33.

⁸⁹ Med *blandformer* avses alltså att det rör sig om en ansvarsform som rör sig mellan en ren utförandeentreprenad och en ren totalentreprenad.

⁹⁰ Se mer om den stora avtalsfriheten mellan parterna i kapitel 3 nedan.

återverkningar i senare rättstillämpning. Det framgår av den därefter redovisade hovrättsdomen nedan.

NJA 2009 s. 388: I avgörandet slås det fast att ansvaret för projektering och funktion inte kan bestämmas utifrån vilket slags standardavtal som parterna valt att införliva. Inte heller är den valda benämningen på entreprenaden avgörande. Högsta domstolen uttalar istället att en mer nyanserad bedömning måste göras. I övrigt tydliggör detta avgörande även att som allmän princip gäller den grundläggande regeln om att part svarar för sina lämnade uppgifter. Detta gäller oberoende av om AB 04 eller ABT 06 är tillämpligt mellan parterna.⁹¹

Hovrätten för Västra Sverige T 1771-18: ”Det mellan parterna träffade avtalet har kommit till uttryck i en skriftlig handling rubricerad totalentreprenadkontrakt. Avtalsinnehållet var skrivet på särskilt formulär från BKK anpassat för att fungera tillsammans med ABT 94 (...) Parterna har alltså utformat sitt avtal enligt ett standardavtal för totalentreprenader. (...) Frågan om X ansvarar för funktion eller endast för utförande kan följaktligen inte bestämmas bara av vilket standardavtal som valts eller av entreprenadens benämning. Hänsyn måste tas även till vad som i övrigt framgår av kontraktshandlingarna (se rättsfallet NJA 2009 s. 388).”⁹²

3.4 Slutsatser

Det föreligger grundläggande skillnader i hur omfattningen av en utförandeentreprenad fastställs jämfört med omfattningen av en totalentreprenad.⁹³ I grund och botten är tanken enligt standardavtalen att om det rör sig om en utförandeentreprenad har beställaren funktionsansvaret. Rör det sig om en totalentreprenad har entreprenören funktionsansvaret. Det är dock viktigt att poängtera att en entreprenör även kan åta sig att svara för funktionen av hela eller delar av entreprenaden när AB 04 är införlivat. En totalentreprenör med ABT 06 behöver inte heller ha ett funktionsansvar i alla delar. Så är fallet t.ex. om beställaren föreskrivit en viss teknisk lösning. Funktionsansvaret styrs således inte av den något binära uppdelningen som följer av standardavtalens uppdel-

⁹¹ Se även Samuelsson (2020) s. 31 f. för en närmare redogörelse kring avgörandet.

⁹² Dom meddelad 2019-02-05. Observera att referatet utgör en direkt citat från hovrättsdomskäl. Referatet är dock anonymiserat och ej relevanta omständigheter för uppsatsen har tagits bort.

⁹³ Se även Deli (2017) s. 37. för samma bedömning.

ning. Det är även viktigt att ha i åtanke att funktions- och fackmässighetsansvar i vissa moment kan komma att sammanblandas.⁹⁴

Slutsatserna som går att dra av redogörelsen i det föregående är när det i detta kapitel har redogjorts för olika entreprenadformer och det därmed sammanhängande ansvaret, är dessa ansvarsformer egentligen endast att betrakta som begrepp som kan skicka tankarna vidare i viss vägledande riktning. Det innebär att hur en entreprenad betecknas inte är av avgörande betydelse för att bestämma en parts åtagande i det enskilda fallet. Detta gäller oavsett om det rör sig om en utförande-, total-, styrd totalentreprenad eller någon annan form av beteckning som förekommer i standardavtal respektive den entreprenadrättsliga litteraturen.

Den naturliga slutsatsen av ovan innebär att en parts ansvar för t.ex. funktionen i en entreprenad inte går att avgöra utan att närmare bestämma partens åtagande. Det får ske genom att ytterst tolka det aktuella avtalet. Endast på så sätt kan det avgöras vilket ansvar en part åtagit sig i det enskilda fallet.⁹⁵

3.5 Entreprenörens närmare prestation

Vad entreprenören närmare ska prestera för arbete är inget som framgår av standardavtalen.⁹⁶ Såväl AB 04 som ABT 06 kan sägas vila på grunden att entreprenören åtar sig ett resultatansvar.⁹⁷ Vad detta resultat sen närmare innebär varierar mot bakgrund av vad beställare och entreprenör avtalar om. Som Hedberg tidigare har exemplifierat kan det t.ex. röra sig om att entreprenören åtar sig att utföra ett visst bestämt utförande, en uttalad eller möjlig tyst förutsatt funktion, ett mer eller mindre uttalat krav på kvalitet eller ett krav på uppfyllande av viss säkerhet.⁹⁸ Allt närmare bestämt efter vad parterna

⁹⁴ Se ovan under 3.3.3.

⁹⁵ Denna tolkning torde även stödjas av Svea hovrätts dom i mål nr T 6720-16, 2018-05-09.

⁹⁶ Det bör dock poängteras att det delvis kan framkomma av övriga standardiserade handlingar så som AMA-systemet.

⁹⁷ Se Hedberg (2011) s. 10 ff.

⁹⁸ Se Hedberg (2011) s. 11.

kommer överens om.⁹⁹ I kommersiella entreprenader är det vanligt att vissa standardiserade handlingar används i den här processen. Enskilda entreprenader innehåller inte sällan även ett antal specifika överenskommelser som inte i samma utsträckning ingår i det i övrigt mer standardiserade avtalsunderlag, som normalt återfinns i en kommersiell entreprenad. Det leder oss in på nästa del av uppsatsen; den om entreprenadavtalet i den mer individuella betydelsen.¹⁰⁰

⁹⁹ Se Hedberg (2011) s. 11.

¹⁰⁰ Se Höök (2008) s. 64.

4 Uppdragsavtalet

4.1 Kontraktet

Det här kapitlet avser presentera det avtal som parterna träffar vid ett entreprenararbete. Vidare behandlas det faktum att parterna bestämmer vad som ska utföras samt samspelet mellan denna överenskommelse, mer standardiserade handlingar samt standardavtalens bestämmelser.

I AB 04 och ABT 06 lyfts betydelsen av parternas individuella överenskommelse fram indirekt genom att rangordningsregeln i respektive standardavtal rangordnar parternas *kontrakt* som den kontraktshandling av högst betydelse.¹⁰¹ Detta kontrakt är i grunden ett civilrättsligt avtal.¹⁰² Avtalet innehåller typiskt sett moment av såväl köp-, tjänst- och rådgivningskaraktär. Det kan även ses som ett slags uppdragsavtal.¹⁰³

4.2 Närmare om uppdraget

Parternas närmare överenskommelser om vilket arbete entreprenören ska utföra åt beställaren kan för att återigen knyta an till det inledande exemplet i uppsatsen exemplifieras enligt följande. När en beställare ger en entreprenör i uppdrag att uppföra eller ändra t.ex. en hotellbyggnad är entreprenörens närmare åtagande, dvs. vad entreprenören ska prestera på hotellet direkt beroende av vad parterna kommer överens om. Om beställaren vill ha ett golv lagt i hotellet eller har krav på viss ytfinish gällande måleri på viss vägg behöver parterna som utgångspunkt alltså avtala särskilt om detta. Beställaren avgör således i grund och botten vad som ska utföras. En mindre entreprenad kanske upphandlas genom att parterna muntligen kommer överens om vad arbetet ska omfatta. I större kommersiella entreprenader är det dock vanligt att

¹⁰¹ Se 1:3 AB 04/ABT 06.

¹⁰² Avtal och kontrakt används växelvis endast som en språklig variation. I den här uppsatsen anses de vara synonymmer.

¹⁰³ Jfr Samuelsson (2020) s. 17.

standardiserade handlingar i vart fall delvis kommer föreskriva de närmare kraven på entreprenörens prestation.¹⁰⁴ Den här uppdelningen har uttryckts som att kontraktshandlingarna i en entreprenad till sitt innehåll består av två grupper. Dels en teknisk del som i ord eller bild beskriver objektet, dels en juridisk del som reglerar rättsförhållandet och rättsverkningarna mellan parterna.¹⁰⁵

4.2.1 AMA och MER

Mot bakgrund av det sammanhang som nämns ovan blir det viktigt att ha kännedom om det s.k. AMA-systemet.¹⁰⁶ AMA är ett standardiserat system som används i bl.a. kommersiella entreprenader.¹⁰⁷ AMA innehåller olika förslag på standardiserade villkor. Beställaren kan ange vilka villkor som ska gälla i den enskilda entreprenaden, genom att hänvisa till en kod som står under villkoret i det aktuella AMA-dokumentet.¹⁰⁸ För administrativa föreskrifter finns AMA AF 12.¹⁰⁹ I de administrativa föreskrifterna kan beställaren ange vilka föreskrifter och förhållanden som gäller.¹¹⁰ Som exempel kan anges under vilka tider entreprenören får bedriva arbete. Det är vanligt att den standardiserade texten kompletteras med beställarens egna föreskrifter. Uppkommer någon form av motstridighet mellan dessa villkor gäller beställarens text.¹¹¹

För tekniska beskrivningar i kontraktshandlingarna finns standardiserade föreskrifter för olika fackområden.¹¹² För mängdförteckningar finns för olika fackområden sk. MER-dokument, som reglerar hur arbetena ska mätas och

¹⁰⁴ Se Höök (2008) s. 49.

¹⁰⁵ Se Lindahl, Malmberg & Norén (1994) s. 17.

¹⁰⁶ Allmän material- och arbetsbeskrivning ges ut av AB Svensk Byggtjänst.

¹⁰⁷ Se Samuelsson (2020) s. 37 f.

¹⁰⁸ Se Lundberg (2020) s. 534 ff.

¹⁰⁹ Siffran 12 anger utgivningsåret. Se närmare i Lundberg (2020) s. 534 ff.

¹¹⁰ Observera att tekniska föreskrifter inte anges i AMA AF. Se Lundberg (2020) s. 534 ff. för en närmare redogörelse.

¹¹¹ Se Lundberg (2020) s. 534 ff.

¹¹² Se Lundberg (2020) s. 534 ff. som exempel nämner Lundberg AMA Anläggning 17 och AMA Hus 18.

ersättas. Dessa dokument är anpassade till AMAs rubriker och koder. Vidare ingår ritningar av olika slag inte sällan i kontraktshandlingarna.¹¹³

AMAs fördel är att entreprenörerna får liknande möjligheter att räkna på sina anbud. Entreprenörerna kan då utgå då från vad beställaren har angivit ska utföras i förfrågningsunderlaget. Det blir dessutom lättare för beställaren att jämföra anbuden, genom att det i regel blir den entreprenör som lämnar anbudet med lägst pris som vinner upphandlingen.¹¹⁴

4.3 Handlingar och bestämmelser samspekar

Mot bakgrund av vad som framgår ovan kanske det grundläggande för vad entreprenören ska prestera (omfattningen av dennes åtagande) sägas framgå av parternas individuella överenskommelser samt av mer standardiserade handlingar, så som AMA-systemet och ritningar. Av dessa avtalshandlingar kan då sägas framgå vilka grundläggande krav som beställaren har på utförande, kvalité samt omfattning av entreprenaden i bredare bemärkelse.¹¹⁵ Dessa krav gäller då som utgångspunkt för vad entreprenören ska prestera. Om entreprenören inte uppfyller kraven beställaren uppställt kan ett *fel* anses föreligga.

Entreprenörens närmare prestationsskyldighet i det enskilda fallet kan dock sägas kompletteras med bestämmelserna i 1–2 kap. i AB 04 och ABT 06. Där anges närmare krav på entreprenadens omfattning och utförande. Detta samspel med avtalsnormerna kanske kan uttryckas enligt följande. Genom respektive standardavtals 1 kap. kompletteras parternas individuella överenskommelser och övriga åtaganden enligt de standardiserade handlingarna om

¹¹³ Se Lundberg (2020) s. 534 ff.

¹¹⁴ Se Samuelsson (2011) s. 68.

¹¹⁵ Jfr Höök (2008) s. 63.

vad som ska presteras av entreprenören, på så sätt att det införlivade standardavtalet fyller ut och preciserar åtagandets omfattning.¹¹⁶

Vad gäller standardavtalens normer om utförande i 2 kap. standardavtalen fokuserar dessa huvudsakligen på kvalitativa aspekter. Vid avsaknad av preciserade krav i individuella överenskommelser eller i mer standardiserade handlingar kommer bedömningen sannolikt avgöras av kravet på att utföra entreprenaden i klass med kontraktsarbetena i övrigt eller i övrigt få bedömas utifrån mer generella normer så som fackmässighet.¹¹⁷

Mot bakgrunden att fel är direkt avhängig parternas samlade överenskommelse är det enligt ovan redogörelse tydligt att för att det ska vara möjligt att göra en adekvat felbedömning, behöver bestämmelserna i 1–2 AB 04 och ABT 06 undersökas närmare. Så sker i de kommande kapitlen av uppsatsen.

Först ska det dock redogöras något ytterligare kring vilka kontraktshandlingar som förekommer i en typisk entreprenad. Det är viktigt för felbedömningen att förstå sättet för hur dessa handlingar är kopplade till arbetsprocessen i entreprenaden och vilken påverkan avtalsfriheten har på innehållet i kontraktshandlingarna.

4.4 Kontraktshandlingarna

Vad som ska betraktas som kontraktshandlingar hänger delvis ihop med den utdragna arbetsprocess, där kontraktshandlingarna arbetas fram successivt och som slutligen leder fram till upphandlingen av entreprenaden. Det ska dock tilläggas att även efter att entreprenaden upphandlats kan det tillkomma kontraktshandlingar.¹¹⁸

Bredden av vad som ska betraktas som kontraktshandlingar framgår av 1:3 i standardavtalen. Där räknas det upp 13 typer av handlingar som ska räknas

¹¹⁶ Mer om detta förhållande i kapitel 5.

¹¹⁷ Mer om detta förhållande i kapitel 6.

¹¹⁸ Jfr Samuelsson (2020) s. 29 f.

som kontraktshandlingar. Det framgår vidare av bestämmelsen att om parterna inte upprättat ett kontrakt, är de handlingar som utvisar deras överenskomelse att betrakta som kontraktshandlingar. Det kan nämnas att i det här avseendet finns det i princip inga begränsningar för vad som kan utgöra kontraktshandlingar. I ett hovrättsavgörande har t.ex. korrespondens via e-post ansetts utgöra kontraktshandlingar.¹¹⁹

Det bör även noteras att t.ex. ett muntligt avtal som avviker från vad som framgår av kontraktshandlingarna, gäller framför övriga kontraktshandlingar, så länge detta motsvaras av partsviljan.¹²⁰ Kontraksdefinitionen enligt begreppsbestämningarna i respektive standardavtal kan visserligen sägas innehålla ett försök att begränsa risken för sk. förklaringsmisstag, men avgöranden på senare tid från Högsta domstolen kan tänkas innebära att även om det finns den här typen av avtalade skriftkrav i kontraktshandlingarna, så kan det i vissa fall göras avsteg från dessa krav. Så kan t.ex. vara fallet vid såväl passivitet som konkludent handlande, under vissa närmare angivna förutsättningar.¹²¹

Sammanfattningsvis kan det kanske uttryckas som så att den stora bredden av kontraktshandlingar samt den stora avtalsfriheten, där parternas gemensamma partsvilja, handlande och passivitet kan komma innebära att avsteg görs från vad som uttryckligen står angivet i kontraktet och andra nedskrivna kontraktshandlingar. Detta förhållande kan göra det relativt invecklat att avgöra vad som är avtalat mellan parterna i det enskilda fallet.¹²²

¹¹⁹ Se Svea hovrätts dom T 6720-16, 2018-05-09.

¹²⁰ Se Ramberg & Ramberg (2019) s. 92 f.; Jfr Samuelsson (2020) s. 26.

¹²¹ Se NJA 2015 s. 186; Se även Samuelsson (2020) s. 26. med vidare hänvisning till hovrättsfallet HRS T 8695-09 2011-02-08, där parterna under entreprenadtiden inrättat sig efter en ordning som avvek från formaliakraven i AB 04.

¹²² Jfr Håstad (1991) s. 578 ff.

5 Kontraktserbetenas omfattning

5.1 Inledning

I detta avsnitt ska undersökas vad AB 04 och ABT 06 innehåller för regler gällande kontraktserbetenas omfattning. Den övergripande frågan är vad som ingår i avtalet.¹²³ Det blir viktigt att utröna, då detta som framgått tidigare kan sägas utgöra andra sidan av myntet av vad som ska betraktas som fel.

Inledningsvis i detta avsnitt redogörs det för ett antal regler som har grundläggande betydelse för bestämmandet av kontraktserbetenas omfattning.

Därefter behandlas kontraktserbetenas omfattning i mer direkt bemärkelse.

Grundläggande skillnader mellan standardavtalen motiverar att bestämmelserna i respektive standardavtal behandlas separat under olika rubriker nedan.

5.2 Grundregler och utgångspunkter

Första kapitlet i AB 04 och ABT 06 innehåller en rad tolkningsregler som har betydelse för bestämningen av entreprenörens åtagande, eller uttryckt annorlunda vad entreprenören har att prestera enligt avtalet. Även begreppsbestämningarna i respektive standardavtal har stor betydelse i detta avseende. Det mest grundläggande villkoret i AB-avtalen är 1:1 1 stycket som stadgar att omfattningen av kontraktserbetena bestäms av kontraktshandlingarna. Därefter skiljer sig bestämmelserna något åt beroende på vilket standardavtal som har införlivats.¹²⁴

Bestämmelsen i 1:1 kompletteras med en tolkningsregel i 1:2 och en rangordningsregel i 1:3. Sannolikt ska dessa regler tolkas på ett sådant sätt att 1:2 är en allmän regel medan rangordningsregeln i 1:3 är en särskild regel, utslutande avsedd att lösa bristande överensstämmelse i förekommande handlingar.¹²⁵

¹²³ Se Samuelsson (2011) s. 74.

¹²⁴ Detta utvecklas nedan under 4.3 och 4.4.

¹²⁵ Se Samuelsson (2011) s. 75 f.

När man har att bestämma omfattningen – mängden prestation – av entreprenörens åtagande måste man ta hänsyn till ett antal förutsättningar som ligger till grund för förfrågningsunderlaget. Förutsättningarna har även i övrigt betydelse för omfattningen av kontraktsarbetena.¹²⁶ Förutsättningarna kan sägas ha en riskfördelningsfunktion, på så sätt att reglerna är av grundläggande betydelse för riskfördelningen mellan beställare och entreprenör i respektive standardavtal. Om parterna avtalar så att riskfördelningen ändras, riskerar detta innebära att reglerna i standardavtalen inte fungerar på avsett sätt.¹²⁷

Det är bl.a. av ovan anledning BKK avråder från att avtala på ett sätt som avviker från den grundläggande avtalsstrukturen i respektive standardavtal.¹²⁸ Tillsammans med riskfördelningsreglerna är reglerna som kommer att behandlas i det följande medvetet utformade för att fördela parternas inbördes ansvar på ett sätt som stämmer överens med de grundläggande skillnaderna som är avsedda att föreligga mellan en utförande- och totalentreprenad.¹²⁹ Det kan dock då här erinras om vad som redogjorts för under kapitel två. Parterna kan fritt styra det närmare ansvaret i den enskilda entreprenaden genom att avtala eller agera annorlunda än vad standardavtalen kan sägas förutsätta.

5.3 Kontraktsarbetenas omfattning AB 04

5.3.1 Kontraktshandlingarna bestämmer

När omfattningen av kontraktsarbetena ska bestämmas måste hänsyn tas till vissa grundläggande begrepp i AB 04.¹³⁰ I AB 04 1:1 1 st framgår att omfattningen av kontraktsarbetena bestäms av kontraktshandlingarna. Bestämmelsen innehåller ett antal viktiga rekvisit som i sin tur bygger på eller

¹²⁶ Se Hedberg (2010) s. 26.

¹²⁷ Se Deli (2017) s. 40. I AB 04 framgår de av kap. 1:6 3 st, 1:7 1 och 2 st samt 1:8. Motsvarande bestämmelser i ABT 06 återfinns i kap. 1:6 3 st, 1:7 1 och 2 st samt 1:9.

¹²⁸ Se förordet till AB 04.

¹²⁹ Se Hedberg (2010) s. 26.

¹³⁰ Se t.ex. NJA 2015 s. 1040.; Förordet till AB 04.; Ingvarson & Utterström (2020) s. 138 f.

hänvisar vidare till ett par andra rekvisit. Dessa definieras i begreppsbestämningarna enligt följande:

Kontraksarbete: arbete som enligt kontraktshandlingarna ingår i entreprenadens åtagande.

Kontraktshandlingar: kontrakt jämte handlingar som är fogade till detta eller som i någon av dessa är angivna som gällande för kontraksarbetena.

Kontrakt: handling som undertecknas av parterna och som utvisar deras överenskommelse.

Arbete: arbetsprestation, hjälpmedel, material och varor.¹³¹

Regeln i 1:1 1 st som stadgar att omfattningen av kontraksarbetena bestäms genom kontraktshandlingarna är mycket viktigt och grundläggande i AB 04.¹³²

I den tillhörande kommentaren går det läsa att AB 04 främst är skriven för utförandeentreprenader. Vidare stadgas det att vid utförandeentreprenader så har beställaren låtit göra produktbestämningen, genom de beskrivningar eller ritningar som legat till grund för anbudsgivningen och som efter avtal träffats ingår bland kontraktshandlingarna. Den kanske viktigaste konsekvensen av detta är att arbeten som inte redovisats i kontraktshandlingarna, inte heller omfattas av entreprenörens åtagande. Detta gäller även, med det undantag som återfinns i andra stycket, arbeten som uppenbarligen är nödvändiga för att åstadkomma en normenlig och fungerande byggnad eller anläggning.¹³³

Kommentaren kan sägas knyta an till den grundläggande riskfördelningen i AB 04, som innebär att entreprenören endast har ett utförandeansvar. Utifrån vad som framkommer i kommentaren kan således konstateras att grundtanken är att endast sådant som uttryckligen framgår av kontraktshandlingarna ska ligga till grund för entreprenörens prestationsskyldighet.¹³⁴ Det har även lyfts fram i entreprenadrättslig litteratur att bestämmelsen inte ger utrymme för allmänt tyckande om vad som ska ingå eller inte i entreprenörens åtagande.¹³⁵

¹³¹ Se Ingvarson & Utterström (2020) s. 138 ff. där en liknande uppräknings förekommer.

¹³² Se första meningen i den tillhörande kommentaren.

¹³³ Se kommentaren till 1:1 AB 04.

¹³⁴ Se Hedberg (2010) s. 26.

¹³⁵ Se Hedberg (2010) s. 26.

5.3.2 Detaljarbeten ingår

1:1 2 stycket innehåller dock i viss mån en uppmjukning från vad som framkommer ovan. Där stadgas att kontraktens arbetena även omfattar sådana detaljarbeten som, utan att vara särskilt angivna i kontraktshandlingarna, *uppenbarligen* är avsedda att utföras utan tillägg till kontraktssumman.¹³⁶ Den här kompletterande regelns existensberättigande bygger på att det har ansetts nödvändigt att mjuka upp huvudregeln i första stycket. Det har ansetts i entreprenadrättslig litteratur att BKK förutsatt att det finns arbeten, arbetsmoment och materialdetaljer som normalt inte omnämns i beskrivningar, mängdförteckningar, och/eller ritningar, men som både beställare och entreprenör ändå anser att de självklart ska ingå i entreprenörens åtagande.¹³⁷ I det här avseendet har det även lyfts fram att man i en viss bransch kanske har accepterat vissa förenklingar i upprättandet av kontraktshandlingarna.¹³⁸

I ovan bedömning torde det dock vara oväsentligt om en viss detalj är nödvändig för en god eller i övrigt lämplig funktion. Det avgörande är om det är *uppenbart* att detaljarbetet ska ingå i entreprenörens åtagande. Enligt Hedberg ska det i det närmaste vara en självklarhet för parterna, eller för en objektiv betraktare, att detaljarbetet i fråga ska ingå i åtagandet samt att det normalt ingår i åtagandet, utan att särskilt nämnas.¹³⁹ I det här sammanhanget bör dock noteras att Hedberg samtidigt lyfter fram att regeln inte är tänkt att utgöra en räddningsplanka för den beställare som misslyckats med att göra fullständiga och kompletta beskrivningar eller ritningar.¹⁴⁰

Rent konkret kan ovan redogörelse sägas innebära, vilket även har berörts tidigare i uppsatsen, att det kan vara en fullt kontraktsevenlig prestation av entreprenören att leverera ett hotell utan golv.¹⁴¹ Detta torde gälla oavsett om

¹³⁶ Se Deli (2017) s. 39.

¹³⁷ Se Hedberg (2010) s. 26.

¹³⁸ Se Hedberg (2010) s. 26.

¹³⁹ Se Hedberg (2010) s. 26.

¹⁴⁰ Se Hedberg (2010) s. 26.

¹⁴¹ Se Deli (2017) s. 37 f.

beställaren varit medveten om bristen eller inte. I litteraturen har detta angetts som att om beställaren föreskriver ett bristfälligt utförande, så är det beställarens problem.¹⁴² Det har även angetts att det inte heller har någon avgörande betydelse att entreprenören borde ha förstått att byggnaden därför skulle bli obrukbar. Det får enligt dessa författare anses följa av den grundläggande fördelningen av ansvar som gäller enligt AB 04.¹⁴³

5.3.3 Vad ingår i avtalet?

Det ovan anförda torde innebära en utgångspunkt gällande omfattningen av entreprenörens prestationsskyldighet som innebär att om kontraktshandlingarna inte redovisar ett färdigt och funktionsdugligt resultat, exempelvis ett hotell med golv, är det som utgångspunkt beställaren som får stå för den tillkommande kostnaden för att erhålla en färdig och funktionsduglig slutprodukt.¹⁴⁴ Det kan kanske även uttryckas som ett utflöde av att beställaren bär risken för projekteringen.¹⁴⁵

Andra författare i entreprenadrättslig litteratur har framfört att det som framgår ovan behöver nyanseras i viss mån.¹⁴⁶ Det torde visserligen inte råda några tvivel om att det är en grundläggande utgångspunkt att omfattningen av kontraktarbetena bestäms av kontraktshandlingarna. Den här utgångspunkten ska dock inte tillämpas urskillningslöst. I det här avseendet har Deli lyft fram att t.ex. partsviljan, såväl uttryckligen som underförstådd, kan komma att innebära avsteg från utgångspunkten att omfattningen av kontraktarbetena uteslutande bestäms av kontraktshandlingarna.¹⁴⁷

Deli har även angett att även andra omständigheter än ovan torde kunna föranleda avsteg från de utgångspunkter som angetts inledningsvis i detta avsnitt.

¹⁴² Se Höök (2008) s. 83 f. med vidare hänvisning till Håstad i Festskrift till Gotthard Calissendorff (1990).

¹⁴³ Se Deli (2017) s. 37 f.

¹⁴⁴ Se Deli (2017) s. 37 f.

¹⁴⁵ Jfr Höök (2008) s. 82.

¹⁴⁶ Se Deli (2017) s. 38 f.

¹⁴⁷ Se Deli (2017) s. 38 f.

Vid sådana överväganden torde det vara viktigt att närmare reflektera över vad entreprenören åtagit sig att prestera samt vad har och vad borde entreprenören ha räknat med i det enskilda fallet? I det här avseendet lyfter Deli fram NJA 2015 s. 3. Enligt det avgörandet ska entreprenören kalkylera med förhållanden som är troliga att de föreligger. Däremot krävs inte att entreprenören beaktar alla risker som är tänkbara i den aktuella situationen.¹⁴⁸ Liknande tankegångar får anses gälla i det här sammanhanget.

Deli har även framfört att vem som har skrivit kontraktet och vad som framgick av kontraktsförhandlingarna är av intresse i ett konkret fall, för att närmare bestämma parternas förpliktelser mot varandra. Deli lyfter fram att det sällan eller aldrig är som så att kontraktshandlingarna i en entreprenad är så detaljerade att de otvetydigt och med rimligt resultat kan läggas till grund för det exakta bestämmandet av omfattningen av entreprenaden. Detta menar Deli stöds redan av att det i AB 04 1:1 2 st stadgas att detaljarbeten ska anses ingå i entreprenörens åtagande.¹⁴⁹ Sammanfattningsvis ger bestämmelsen i 1:1 uttryck för en grundläggande och väsentlig huvudprincip enligt Deli. Det är dock viktigt att tillämpa bestämmelsen nyanserat och inte strikt bokstavligt.¹⁵⁰

5.3.4 Sammanfattningsvis

Som framgår av ovan redogörelse förefaller bilden i entreprenadrättslig litteratur i viss mån vara splittrad över hur kontraktsarbetenas omfattning närmare ska bestämmas. Det förefaller som att något äldre litteraturuttalanden betonar en striktare följsamhet till kontraktshandlingarna än vad nyare litteratur gör. Även om det naturligtvis är svårt att dra några säkra slutsatser av det begränsade materialet som presenteras ovan, indikerar dock redogörelsen att det finns en förskjutning från att kontraktsarbetenas omfattning endast ska bestämmas utifrån vad som uttryckligen framgår av kontraktshandlingarna. Samtidigt får i det här avseendet betonas att kommentaren till AB 1:1 uttryckligen framhäver

¹⁴⁸ Se Deli (2017) s. 38 f.

¹⁴⁹ Se Deli (2017) s. 37 ff.

¹⁵⁰ Se Deli (2017) s. 37 ff.

att omfattningen av entreprenörens åtagande bestäms av kontraktshandlingarna och detta lyfts fram som ett av de mest grundläggande villkoren i AB 04.

Oaktat det som framgår ovan är min bild av hur kontraktsarbetenas omfattning ska bestämmas i ett enskilt fall liknande den som framförs av Deli i föregående avsnitt. Det skulle då innebära att kontraktshandlingarna bildar en naturlig utgångspunkt för att bestämma kontraktsarbetenas omfattning. Vad som framkommer där ska respekteras. Man kan dock inte stirra sig blind på kontraktshandlingarna. Även andra omständigheter kan medföra att entreprenörens åtagande får anses vara mer eller mindre omfattande än vad som direkt framgår av kontraktshandlingarna.

Den ovan anförda tolkningen får direkt påverkan på felbegreppet. Som framgått tidigare i uppsatsen är det direkt beroende av vad som utgör kontraktarbeten och dessas närmare omfattning. Om det är svårt att fastställa vad entreprenören ska prestera i ett enskilt fall, mot bakgrund av att reglerna kring entreprenadens omfattning är oklara eller därför att det i övrigt är svårt att avgöra vad entreprenören är skyldig att prestera, kommer det bli lika svårt att avgöra vad som är att betrakta som fel. Som kommer framgå av nästa avsnitt, gäller detta i ännu högre grad när kontraktsarbetenas omfattning ska fastställas när ABT 06 är införlivat.

5.4 Kontraktsarbetenas omfattning ABT 06

5.4.1 Kontraktshandlingarna bestämmer

Den grundläggande bestämmelsen gällande kontraktsarbetenas omfattning i 1:1 ABT 06 skiljer sig något mot hur motsvarande bestämmelse är utformad i AB 04. Första stycket är dock identiskt och föreskriver att omfattningen av kontraktarbetena bestäms av kontraktshandlingarna. Detta innebär att entreprenörens prestationsskyldighet i grund och botten följer av vad som uttryckligen framgår av kontraktshandlingarna. I det här avseendet torde samma an-

märkningar som anförts ovan beträffande 1:1 i AB 04 få anses vara giltiga.¹⁵¹ De fortsatta delarna av 1:1 ABT 06 innebär dock att det finns grundläggande skillnader vad det gäller entreprenörens åtagande. Dessa behandlas nedan.

5.4.2 Krav på funktion eller teknisk lösning

Bestämmelsens andra stycke föreskriver att beställarens krav ska redovisas i form av föreskrift om funktion eller viss teknisk lösning. Krav i visst avseende kan även redovisas genom åberopande av ett referensobjekt eller på annat sätt. Det framkommer här ett antal begrepp som inte framgick av motsvarande bestämmelse i AB 04. Dessa behöver klargöras här inledningsvis, även om det i viss mån blir relativt tekniskt.¹⁵²

Funktion: sådan användbarhet eller sådan för användbarhet nödvändig egenskap som normalt konstateras genom mätning, provning eller nyttjande.

Teknisk lösning: material, vara, konstruktion eller utförande som angetts på ritning, i beskrivning eller på annat sätt.

Funktionsansvar: ansvar för att avtalad funktion uppnås.

Begreppet *funktion* bestäms normalt med angivande av relevanta egenskaper eller prestanda, exempelvis trafikmängd, belysningsstyrka, luftflöde, temperatur, kapacitet, reningseffekt, ljud- och värmeisolering, ljusreflexion och energiförbrukning. Det rör sig således om uppgifter som normalt inte utläses av redovisade lösningar, utan istället normalt kräver kontroll genom mätning, provning eller nyttjande av entreprenaden sedan den utförts.¹⁵³

En *teknisk lösning* utmärks av att den utvisar det avsedda utförandet av en del av entreprenaden, utan angivande av motiv. Exempelvis är uppgift om bredden på en garageöppning eller en viss mellanväggs konstruktion tekniska lösningar. Uppgift om att ett fordon med två meters bredd skall kunna passera

¹⁵¹ Se Deli (2017) s. 39.

¹⁵² Begreppen definieras i ABT 06s begreppsbestämningar.

¹⁵³ Se den tillhörande anmärkningen.

genom garageöppningen eller att mellanväggen skall uppfylla vissa krav avseende ljudisolering, utgör däremot föreskrifter om funktion.¹⁵⁴

Beträffande *funktionsansvaret* kan sägas att ett ansvar för att avtalad funktion uppnås förutsätter ett ansvar för såväl projektering som utförande till skillnad, från utförandeansvaret som endast omfattar ansvar för att arbetet utförs enligt av beställaren tillhandahållna ritningar, beskrivningar och andra handlingar. Frågan om avtalad funktion uppnåtts ligger i det senare faller utanför entreprenörens ansvar. Även vid utförandeentreprenad kan det dock förekomma att entreprenören har funktionsansvar för viss del som han åtagit sig att projektera.¹⁵⁵

Kommentaren till 1:1 är betydligt mer utförlig i ABT 06 än vad motsvarande kommentar är i 1:1 AB 04. I här relevanta delar framgår av kommentaren att 1:1 ABT 06 påverkas av den grundläggande strukturen med ABT 06, dvs. att entreprenören svarar för både utredning och projektering. ABT 06 vilar på premisen att det nyss nämnda är entreprenörens ansvar i sin helhet eller i vart fall i väsentlig del. Eftersom entreprenören vid totalentreprenad svarar för hela eller en väsentlig del av produktbestämningen, måste beställaren i dessa fall kunna räkna med att entreprenörens arbete utmynnar i en produkt som fungerar för det ändamål vartill den är avsedd. Detta utgör en grundläggande princip för totalentreprenader, nämligen den om entreprenörens funktionsansvar.

Funktionskravens närmare innebörd beskrivs även i förordet till ABT 06. Där framkommer att beställaren genom funktionskrav i förfrågningsunderlaget beskriver objektets användbarhet eller egenskaper. Som utgångspunkt enligt ABT 06 är det således entreprenören som ska ta fram de tekniska lösningarna som är nödvändiga för att efterfrågade funktioner ska uppnås.¹⁵⁶ Det ska dock

¹⁵⁴ Se den tillhörande anmärkningen.

¹⁵⁵ Se den tillhörande anmärkningen.

¹⁵⁶ Se Hedberg (2010) s. 190.

noteras att om beställaren föreskriver en viss teknisk lösning eller visst material så svarar beställaren för detta.¹⁵⁷

5.4.3 Referensobjekt eller på annat sätt

Av andra meningen i 1:1 2 stycket ABT 06 framgår det att beställaren även kan redovisa krav i visst avseende genom att åberopa ett *referensobjekt* eller *på annat sätt*. När det gäller begreppet referensobjekt definieras detta enligt följande i begreppsbestämningen:

Referensobjekt: byggnad, anläggning eller installation, vilken helt eller i bestämt avseende åberopas som förebild för det avsedda objektet.

Begreppsbestämningen är relativt tydlig vad det innebär att framställa krav på detta sätt. Det har även lyfts fram i litteraturen att det är av särskilt stor betydelse att det klargörs vad som åberopas i det här avseendet. T.ex. viss teknisk lösning för uppvärmning eller viss speciell färgsättning.¹⁵⁸

När det gäller att framställa krav *på annat sätt* framgår det av kommentaren att hänvisning kan ske till viss standard eller till viss kvalitet. Den här bestämmelsen förefaller annars vara något av en sista utpost och såvitt jag kunnat utröna inte behandlats särskilt ingående i litteraturen. Det har dock uttalats att bestämmelsen kan innebära att beställarens standard- eller kvalitetskrav möjligen kan klargöras genom t.ex. samtal mellan parterna.¹⁵⁹ Den här slutsatsen torde dock redan följa av dispositiv rätt. Såvitt jag kan bedöma torde stadgandet innebära att bestämmelsen tydliggör att kontraktsarbetenas omfattning är ett mer flexibelt begrepp i ABT 06.

¹⁵⁷ Jfr nedan 1:6 ABT 06.; NJA 2009 s. 388.; Se även Hedberg (2010) s. 198.

¹⁵⁸ Se Ossmer & Wollsén (2007) s. 41.

¹⁵⁹ Se Ossmer & Wollsén (2007) s. 47.

5.4.4 Redovisad planerad användning

Avslutningsvis föreskrivs i 1:1 tredje stycket ABT 06 att om kontraktshandlingarna inte utvisar krav eller utfästelser, skall arbetena utföras så att de motsvarar vad som kan fordras med hänsyn till den planerade användning som beställaren redovisat för entreprenören. Regeln bör sannolikt ses som ett komplement till övriga regler i bestämmelsen. Det har angetts i entreprenadrättslig litteratur att om beställaren inte lyckas klarlägga alla nödvändiga funktionskrav, kan denna regel komma att utgöra en viktig hjälpregel för beställaren.¹⁶⁰

Regeln kan i övrigt sägas innebära att entreprenören inte bara ska uppfylla klart uttalade funktionskrav. Entreprenören kan även ha en skyldighet att uppfylla *outtalade* funktionskrav som kan tänkas följa av entreprenadens (kontraktsarbetena) redovisade planerade användning.¹⁶¹ Man bör i det här sammanhanget dock observera kravet på *klart* redovisad planerad användning. Enligt vissa är detta en skärpning i ABT 06 som sannolikt ska betraktas som en förhöjd tröskel för när något ska betraktas som redovisad planerad användning.¹⁶² Det har dock angetts att med en rätt gjord redovisning av objektets planerade användning, kan regeln dock komma att innebära att beställaren kan ställa stora krav på det färdiga resultatet.¹⁶³

5.4.5 Funktionsansvarets närmare innebörd

Utifrån den ovan tecknade bakgrunden kan funktionsansvaret kanske sägas innebära ett ansvar för entreprenören att projektera egna tekniska lösningar och därigenom utföra de i förfrågningsunderlaget föreskrivna arbetena, så att beställarens funktionskrav uppfylls.¹⁶⁴ Entreprenörens åtagande vid en totalentreprenad innefattar således nödvändiga konstruktionsarbeten för entrepre-

¹⁶⁰ Se Hedberg (2010) s. 194.; Se även Ossmer & Wollsén (2007) s. 48.

¹⁶¹ Se Hedberg (2010) s. 194.

¹⁶² Se Hedberg (2010) s. 194.

¹⁶³ Se Hedberg (2010) s. 194 f.

¹⁶⁴ Se Hedberg (2010) s. 190.

nadens utförande. Detta gäller dock endast då projekteringen behövs för att uppnå avtalade funktioner.¹⁶⁵ Funktionsansvaret kan vidare sägas innebära ett ansvar för att det beställda objektet faktiskt fungerar.¹⁶⁶ Som framhållits tidigare kan detta innebära att entreprenörens åtagande kan anses omfatta arbeten som inte finns uttryckligen angivna, men som med hänsyn till beställarens redovisade planerade användning, måste anses ingå i entreprenörens åtagande.¹⁶⁷ Vidare torde 1:1 i ABT 06 innebära att ofullständigheter i beställarens beskrivningar eller ritningar inte i sig innebär någon begränsning av entreprenörens åtagande.¹⁶⁸

Ovan redogörelse kan kanske exemplifieras med det inledningsvis anförda exemplet med hotellet utan golv i entréplan och som också förekommer på en rad andra ställen i uppsatsen. Även om något entrégolv inte redovisats uttryckligen i kontraktshandlingarna kan det utifrån beställarens planerande användning, t.ex. att bedriva sedvanlig hotellverksamhet, stå klart att entreprenören måste lägga ett golv i entrén för att fullgöra sin prestationsskyldighet.¹⁶⁹

Det som anförts i det här avsnittet leder sammantaget till en prestationsskyldighet för entreprenören som kan komma att vara betydligt mer omfattande i fall då ABT 06 är införlivat, än vad som är fallet i en ren utförandeentreprenad, där AB 04 är införlivat.

¹⁶⁵ Se Hedberg (2010) s. 194.

¹⁶⁶ Jfr kommentaren till 1:1 ABT 06.

¹⁶⁷ Se Hedberg (2010) s. 194.

¹⁶⁸ Se Hedberg (2010) s. 194.

¹⁶⁹ En annan sak är vilken typ av golv som behöver läggas in för att entreprenören ska ha fullgjort sin prestationsskyldighet i det här avseendet. Dessa frågor utvecklas i kapitel 6.

5.5 Vissa slutsatser beträffande kontraktssarbetenas omfattning

5.5.1 Avslutande reflektioner

Omfattningen av entreprenörens åtagande bestäms på olika sätt, beroende på om ABT 06 eller AB 04 är införlivat. Sammantaget finns det sannolikt skäl för att tillämpa huvudregeln om att kontraktssarbetena bestäms av kontraktshandlingarna, mer nyanserat när ABT 06 är införlivat mellan parterna.¹⁷⁰

Entreprenörens åtagande vid en totalentreprenad påverkas av att entreprenören även ansvarar för viss utredning och projektering. Det innebär att entreprenören ansvarar för hela eller i vart fall för en väsentlig del av produktbestämningen. Beställaren måste då i dessa fall kunna räkna med att entreprenörens arbete resulterar i en produkt som fungerar för det ändamål som den är avsedd för och som beställaren haft fog att förvänta sig utifrån sin redovisade planerande användning.¹⁷¹ Sammanfattningsvis torde 1:1 ABT 06 innebära ett långtgående resultatansvar, som då mer konkret kan sägas innebära att entreprenören bär ett ansvar för att entreprenaden uppnår vad som kan anses vara mer eller mindre klart uttalade funktionskrav.¹⁷² Ett sådant långtgående resultatansvar torde som utgångspunkt däremot inte föreligga när AB 04 är införlivat mellan parterna.¹⁷³

¹⁷⁰ Se Deli (2017) s. 39. Detta förhållande utvecklas även i det avslutande kapitel 10, där samspelen med kontraktshandlingarna (främst kap. 3-4) också utvecklas närmare.

¹⁷¹ Se Deli (2017) s. 39.

¹⁷² Se Hedberg (2011) s. 28 ff.

¹⁷³ Återigen erinras om individuella överenskommelser mellan parterna kan innebära avsteg från dessa utgångspunkter.

5.6 Ansvaret för uppgifter eller teknisk lösning

1:6 AB 04 och ABT 06 är central för att förstå ansvarsfördelningen mellan parterna. Bestämmelserna i 1:6 samverkar med bestämmelserna i respektive 1:1.¹⁷⁴ I huvudsak är 1:6 densamma i båda standardavtalen. Det kan dock noteras att bestämmelsen är en täckbestämmelse i ABT.

Bestämmelsernas första stycke föreskriver att den part som tillhandahåller uppgifter, undersökningsmaterial, tekniska lösningar samt utsättningar som tillhandahållits i entreprenaden, också ansvarar för riktigheten av dessa.

Bestämmelserna kan i det här avseendet sägas ställa ett otvetydigt krav på den part som tillhandahåller en uppgift, handling, konstruktion, teknisk lösning att bära ansvaret för att den tillhandahållna uppgiften är riktig.¹⁷⁵ Det är strikt ansvar enligt bestämmelsen och således inte en fråga om eventuell vårdslöshet.¹⁷⁶

Regeln innebär mer konkret att en entreprenör som har att prestera enligt viss överenskommelse inte är skyldig att ifrågasätta riktigheten i av beställaren lämnade uppgifter. Entreprenören är inte heller skyldig att undersöka att en av beställaren tillhandahållen konstruktion ger ett bra eller ens ett ändamålsenligt resultat i övrigt. Vidare är tanken att entreprenören inte heller ska behöva kontrollera uppgifterna i t.ex. en mängdförteckning. Entreprenören kan helt enkelt förutsätta att dessa uppgifter är riktiga vid utförandet av sitt arbete.¹⁷⁷ Det finns även vissa avgöranden från Högsta domstolen som bör kunna bekräfta och vidareutveckla dessa slutsatser.

NJA 2002 s. 630: Högsta domstolen slår i det här avgörandet fast att om en part upptäcker att kontraktshandlingarna är utformade på sådant sätt att det skulle medföra olägenheter eller i övrigt vara olämpligt att utföra kontraktsar-

¹⁷⁴ Se Hedberg (2010) s. 32.

¹⁷⁵ Se Hedberg (2010) s. 31 ff.

¹⁷⁶ Se Hedberg (2010) s. 31 ff.

¹⁷⁷ Se Hedberg (2010) s. 26.

betena enligt dessa, skall parten enligt 1:10 (numera 2:9) utan dröjsmål under-
rätta motparten.¹⁷⁸

NJA 2009 s. 388: Av detta avgörande framgår att parterna i princip kan nöja sig med att följa handlingar tillhandahållna av motparten. Det framgår vidare att den mottagande parten i regel inte är skyldig att vidta undersökningar eller på annat sätt särskilt kontrollera riktigheten i motpartens uppgifter eller tekniska lösningar.¹⁷⁹

NJA 2013 s. 1174: I detta avgörande uttryckte Högsta domstolen att säljaren av en tjänst normalt inte har någon skyldighet att närmare granska eller bedöma uppgifter om sakförhållanden som köparen har lämnat. En sådan skyldighet föreligger bara när säljaren har insett att uppgiften är felaktig eller om det finns en tydlig indikation på detta. Avgörandet rörde ett entreprenadfall, där AB-avtalen inte var del av parternas avtal.¹⁸⁰

Den naturliga slutsatsen av avgörandena ovan torde vara att entreprenören som utgångspunkt bör kunna följa kontraktshandlingarna, men om entreprenören upptäcker rena felaktigheter kan en underrättelseskyldighet anses föreligga. Dessa avgörandena torde även ligga i linje med den aviseringsplikt som gäller för entreprenören enligt 2:9 AB 04. Den plikten torde träda in om entreprenören upptäcker rena felaktigheter i kontraktshandlingarna. Detsamma bör gälla enligt 2:10 ABT 06. Det ska dock noteras att reglerna är utformade på olika sätt samt att viss kritik riktats mot regeln 2:10 ABT för att vara urvattnad.¹⁸¹

Det bör i det här sammanhanget uppmärksammas att av 1:6 andra stycket i båda standardavtalen, så framgår det att motpartens godkännande inte inskränker ansvaret enligt första stycket. I det här avseendet ska det dock poängteras att om t.ex. entreprenören i enlighet med ett avtalat åtagande granskat en handling och dels då kanske påpekat vissa önskade ändringar, dels kanske förklarat att handlingen i övrigt godkänds, så kan detta innebära att entreprenören övertar ansvaret för de ändringar som bestämts.¹⁸² Entre-

¹⁷⁸ Avgörandet tas även i det här avseendet upp av Deli (2017) s. 52.

¹⁷⁹ Se närmare i Deli (2017) s. 53. Avgörandet behandlas även ovan i avsnitt 2.3.5.

¹⁸⁰ Se även närmare kring avgörandet i Deli (2017) s. 53 f.

¹⁸¹ Se Hedberg (2010) s. 210.

¹⁸² Se Hedberg (2010) s. 32.

prenörens godkännande kan då i dessa fall möjligen ses som ett accepterande av att handlingen i övrigt är korrekt. I sådana fall flyttas ansvaret över på entreprenören, trots utgångspunkten i 1:6.¹⁸³

Avslutningsvis framgår det av 1:1 tredje stycket att beställaren förutsätts i förfrågningsunderlaget ha lämnat de uppgifter som kan erhållas vid en fackmässig undersökning av den fastighet som berörs av kontraktarbetena.¹⁸⁴ Den här bestämmelsen har sagts innebära ett förstärkt ansvar för faktauppgifter för beställaren.¹⁸⁵ Detta gäller såväl direkt felaktiga uppgifter som utelämnande av uppgifter. Det ska dock poängteras att det endast gäller under förutsättning att det kan hävdas att beställaren med en fackmässig undersökning borde ha kunnat ta fram och informera om förhållandena.¹⁸⁶

5.6.1 Sammanfattande slutsatser

Redogörelsen ovan visar att 1:6 är en mycket viktig regel när det gäller att bestämma vad entreprenören närmare är skyldig att prestera. Därmed blir den också viktig för att bedöma vem som ansvarar för att ett fel i entreprenaden uppstår.¹⁸⁷ I likhet med vad som anförts tidigare i uppsatsen är grundtanken i AB 04 att det är beställaren som svarar för projekteringen. Innebörden av 1:6 AB 04 blir således att det är beställaren som svarar för de tekniska lösningarna i entreprenaden. Respektive 1:6, de ovan redovisade avgörandena från Högsta domstolen samt uttalanden i entreprenadrättslig litteratur får sägas klargöra att om entreprenören tillhandahåller tekniska lösningar, är det entreprenören som ansvarar för detta. Detta gäller då oberoende av om entreprenaden i övrigt är en utförandeentreprenad.¹⁸⁸

¹⁸³ Se Hedberg (2010) s. 32.

¹⁸⁴ ABT 06 innehåller en något annorlunda formulering i tredje stycket. I sak torde det dock inte vara någon skillnad innehållsmässigt.

¹⁸⁵ Se Hedberg (2010) s. 32 f.

¹⁸⁶ Se Hedberg (2010) s. 32 f.

¹⁸⁷ Se Hedberg (2010) s. 26.

¹⁸⁸ Se bl.a. Deli (2017) s. 51 f.; Se även NJA 2009 s. 388.

1:6 ABT 06 föreskriver också ett ansvar för uppgifter och tekniska lösningar i en totalentreprenad. När det gäller projekteringsansvaret är det i regel entreprenören som har detta ansvar när ABT 06 är införlivat. Om beställaren föreskriver egna tekniska lösningar torde dock den här regeln innebära att det är beställaren som har ansvar för detta. Detta förhållande har även tydliggjorts i en egen regel som endast återfinns i ABT 06. Den behandlas vidare i nästa avsnitt.

5.7 Beställarens tekniska lösningar

Den här bestämmelsen återfinns i 1:8 ABT 06. Bestämmelsen kan sägas behandla entreprenadformer som påminner om vad som betecknas styrd totalentreprenad.¹⁸⁹ Bestämmelsen lyder enligt följande:

Om beställaren har föreskrivit eller annars fordrat viss teknisk lösning, skall utförandet enligt lösningen anses uppfylla kontraktensliga fordringar. Entreprenören ansvarar dock för att entreprenaden i övrigt uppfyller kontraktensliga fordringar, såvida inte omständigheterna uppenbarligen föranleder annat.

Av den tillhörande kommentaren framgår att första meningen i 1:8 ABT 06 medför att entreprenören inte har ett funktionsansvar, utan enbart ett utförandeansvar i de avseenden beställaren föreskrivit tekniska lösningar. Däremot framgår av andra meningen i bestämmelsen att det ligger i entreprenörens åtagande att anpassa sina lösningar till vad beställaren föreskrivit. Detta har sagts medföra att entreprenören har ett ansvar att utreda följderna av beställarens krav på viss teknisk lösning avseende entreprenaden i övrigt.¹⁹⁰

Bestämmelsen kan även i övrigt sägas klargöra att om beställaren i förfrågningsunderlaget – eller under entreprenadtiden – kräver viss teknisk lösning, så ansvarar beställaren för att denna lösning uppfyller de i entreprenaden angivna funktionskraven.¹⁹¹ Entreprenören får endast ett utförandeans-

¹⁸⁹ Se avsnitt 2.3.4.

¹⁹⁰ Se Hedberg (2010) s. 201 f.

¹⁹¹ Se Hedberg (2010) s. 201 f.

var i dessa delar. Det ska dock noteras att entreprenören däremot har kvar en anpassningsskyldighet i det här avseendet. Entreprenören har en skyldighet att koordinera och anpassa sitt eget arbete, så att det stämmer överens med beställarens tekniska lösningar. Det förefaller dock oklart hur långt denna skyldighet i praktiken sträcker sig. Det har i det här sammanhanget angetts i entreprenadrättslig litteratur att det i vissa fall torde vara i det närmaste omöjligt för entreprenören att avgöra om en av beställaren föreskriven teknisk lösning, t.ex. avseende en viss funktion i entreprenaden, påverkar entreprenörens egna arbete.¹⁹²

Avslutningsvis i kommentaren poängteras att entreprenörens ansvar enligt andra meningen i paragrafen utgår från kraven på fackmässighet.¹⁹³ Konsekvenser som en fackman rimligen inte kunnat sluta sig till är således entreprenören ej ansvarig för. Entreprenören är normalt inte heller ansvarig om beställarens krav på viss teknisk lösning inverkar på andra av beställaren föreskrivna tekniska lösningar.¹⁹⁴

¹⁹² Se Hedberg (2010) s. 201 f. som lyfter fram ett exempel på en installationsentreprenör som torde ha mycket svårt att överblicka vissa frågor av den här typen.

¹⁹³ Se 2:1 ABT 06. Se även nedan under 5.4 som torde innehålla en del matnyttigt även i detta avseendet.

¹⁹⁴ Se kommentaren till 1:8 sista meningen.

6 Entreprenadens utförande

6.1 Inledande kommentarer

Nästa del i standardavtalen som blir viktigt att undersöka när man har att avgöra om fel föreligger och vem av parterna som ska ansvara för detta är reglerna i standardavtalens 2:1 om entreprenadens utförande. Den här bestämmelsen kanske skulle kunna beskrivas som att den preciserar entreprenörens prestationsskyldighet, vad gäller utförandet av entreprenaden. Förekommer brister i utförandet kan fel föreligga.¹⁹⁵ Den följande framställningen tar huvudsakligen sikte på resultatet av entreprenörens arbete.¹⁹⁶ I viss utsträckning diskuteras även fackmässighetskravet i de fall entreprenören åtagit sig en projekteringsskyldighet, vilket normalt är fallet när ABT 06 är införlivat.

6.2 Entreprenadhandlingarna

Det framgår inledningsvis av både 2:1 AB 04 och ABT 06 att entreprenaden ska utföras i överensstämmelse med entreprenadhandlingarna. Den närmare innebörden av detta stadgande är att entreprenören inte får avvika från varken kontraktshandlingar eller senare uppkomna entreprenadhandlingar vid utförandet av entreprenaden.¹⁹⁷ Entreprenören har en skyldighet att följa de krav som avtalats gällande utförandet av entreprenaden.¹⁹⁸ Avviker entreprenören från dessa krav är utgångspunkten att fel föreligger. Detta gäller som utgångspunkt även om handlingarna föreskriver ett mindre lyckat utförande.¹⁹⁹

¹⁹⁵ Jfr Hedberg (2010) s. 41.

¹⁹⁶ Se Ingvarson & Utterström (2020) s. 26 ff. som poängterar att begreppet utförande är tvetydigt.

¹⁹⁷ Här kopplas regeln ihop med dels omfattningsreglerna i 1:1, dels reglerna om ÄTA-arbete i 2:3 i respektive standardavtal.

¹⁹⁸ Jfr 1:1 i AB 04 och ABT 06.

¹⁹⁹ Se Hedberg (2010) s. 26.; Se även Höök (2008) s. 66.

6.3 Avsaknad av kvalitetsangivelse

Det framgår av såväl 2:1 i AB 04 och ABT 06 att om kvalitetsangivelse i visst avseende inte lämnats, ska arbetet i det avseendet utföras i klass med entreprenaden i övrigt. Bestämmelsen innebär rent konkret vilken nivå entreprenören ska utföra arbetet på, i de fall det inte har angivits någon särskild kvalitetsangivelse i övrigt.²⁰⁰ Det har angetts i entreprenadrättslig litteratur att det i de flesta fall inte bör vara särskilt svårt att göra en närmare analys av vilka krav som kan ställas i det enskilda fallet.²⁰¹ Bestämmelsen har dock angetts ha viss betydelse vid bedömningen av exempelvis estetiska krav. För att återknyta till inledningen av uppsatsen kan som exempel närmare krav på ytfinish av ett hotells väggar komma att bestämmas av den här regeln.²⁰² I övrigt har i litteraturen angetts att regeln kan tänkas innebära att beställaren, oberoende av om kraven kanske inte har preciserats närmare i entreprenadhandlingarna, bör kunna ställa större krav på arbetet i ett lyxhotell än i en lagerlokal.²⁰³

6.4 Fackmässigt utförande

Som tredje och sista krav i 2:1 uppställs ett krav på fackmässigt utförande. Det bör inledningsvis poängteras att ordalydelsen skiljer sig åt beroende på vilket standardavtal som är tillämpligt.

AB 04: Entreprenaden skall utföras fackmässigt. Detta inskränker inte beställarens ansvar enligt kapitel 1 § 6.

ABT 06: Entreprenören skall utföra sitt åtagande fackmässigt.

Skillnaden i ordalydelsen mellan respektive bestämmelse hänger ihop med de skillnader som gäller beträffande åtagandens omfattning och som behandlats i föregående kapitel i uppsatsen. Utförandeentreprenörens fackmässighet avser det arbete som ska utföras enligt entreprenadhandlingarna.²⁰⁴ Bestämmelsen i

²⁰⁰ Se Hedberg (2010) s. 41.

²⁰¹ Se Höök (2008) s. 66.

²⁰² Se Hedberg (2010) s. 41.

²⁰³ Se Hedberg (2010) s. 41.

²⁰⁴ Kontraksarbeten jämfört förekommande ÄTA-arbeten.

AB 04 kan även sägas tydliggöra att utförandeentreprenörens skyldighet att utföra entreprenaden fackmässigt, inte innebär någon inskränkning av beställarens ansvar för tillhandahållna uppgifter.²⁰⁵

Totalentreprenören enligt ABT 06 ska utföra sitt i jämförelse mer utökade åtagande fackmässigt. I detta ligger då att totalentreprenören förutsätts ha ett projekteringsansvar. Det ska även noteras att motsvarande hänvisning till 1:6 och ansvar för tillhandahållna uppgifter som återfinns i AB 04 saknas i 2:1 ABT 06. Den tillhörande kommentaren innehåller visserligen en skrivelse i det här avseendet, men den präglas av viss oklarhet. Av kommentaren till 2:1 ABT 06 framgår vidare att entreprenörens fackmässighet förväntas innefatta den skicklighet och fackkunskap som det finns skäl att förvänta sig av en teknisk konsult med motsvarande uppdrag att projektera. Det har sagts att kommentaren endast tar sikte på entreprenörens ansvar vad gäller projekteringen, vilket förefaller vara en rimlig tolkning mot bakgrund av att exemplet endast nämner krav som kan ställas på en teknisk konsult.²⁰⁶

Vad ovan ansvar gällande projekteringen innebär i praktiken förefaller inte närmare avgjort i praxis. Frågor kan resas kring om entreprenören ska anses ha samma skyldigheter som uttalas i ABK 09, vad gäller samspelet mellan beställare och projekterande konsult?²⁰⁷ I det här sammanhanget måste man dock sannolikt beakta att ABK 09 inte är införlivat mellan parterna.²⁰⁸ Det förefaller därför oklart hur långt ovan ansvar sträcker sig i praktiken. Möjligen får man falla tillbaka på mer allmänna lämplighetsbedömningar när man har att bestämma entreprenörens prestationsskyldighet i det här avseendet.²⁰⁹ Min uppfattning är att man i den här bedömningen i vart fall kan snegla på motsvarande bestämmelser i ABK 09, även om de inte är direkt tillämpliga.

²⁰⁵ Se 1:6 AB 04.

²⁰⁶ Se Deli (2017) s. 90.

²⁰⁷ Jfr Hedberg (2010) s. 239 f.

²⁰⁸ Jfr Samuelsson (2020) s. 18 f. om att standardavtalen måste vara införlivade mellan parterna för att vara gällande.

²⁰⁹ Jfr Arvidsson & Samuelsson (2018) s. 110.

Vilka krav som kan ställas på utförandet preciseras i övrigt inte närmare i varken 2:1 AB 04 eller ABT 06. Det saknas således vägledning för hur bestämmelserna ska tolkas närmare. Högsta domstolen har i sin praxis gällande tolkning av entreprenadavtal uttalat att vägledning då bl.a. kan hämtas i standardavtalens systematik, i övriga bestämmelser i standardavtalen, i ljuset av dispositiv rätt, i allmänna avtalsrättsliga avtalsprinciper samt i en avslutande rimlighetsbedömning. Även nordisk entreprenadrätt och konsumenttjänstlagen torde i vissa fall kunna understödja en viss tolkning.²¹⁰ Fackmässighetskravet kommer undersökas utifrån ett antal av dessa tolkningshållpunkter i nästa avsnitt samt utifrån vad som angetts i litteraturen beträffande fackmässighet.

6.4.1 Fackmässighet på andra håll

Vad gäller kravet på fackmässighet och dess närmare betydelse kan följande noteras inledningsvis. AB 04 saknar helt en egen definition av begreppet fackmässighet. Förordet till ABT 06 föreskriver att kravet på fackmässighet *kan* innefatta att entreprenören till följd av omständigheter som framkommer under entreprenadtiden i *särskilda fall* får anledning att komplettera av beställaren tillhandahållen utredning, begära precisering av uppdraget och även att kontrollera av beställaren lämnade uppgifter.²¹¹ Entreprenörens skyldighet i detta avseende blir dock beroende av omständigheterna i det enskilda fallet, såsom omfattningen av beställarens egna projektering och beställarens fackkunskap och erfarenhet.

Av kommentaren till 5:6 ABT 06 framgår att bristande fackmässighet i princip torde innebära en presumtion för oaktsamhet. Vidare stadgas det i kommentaren att entreprenörens val av tekniska lösningar ska ske fackmässigt på så sätt att valen ska ske med beaktande av den sakkunskap och yrkesskicklighet som kan förutsättas inom berörda fackområden. Vidare framkommer det

²¹⁰ Se Samuelsson (2020) s. 42. med vidare hänvisningar till HDs praxis på området.

²¹¹ Mina kursiveringar.

i samma kommentar att inom kravet på entreprenörens fackmässighet, så åligger det entreprenören, om denne avser använda sig av tekniska lösningar, som kan bedömas vara förenade med särskilda risker, att informera beställaren om fördelar och nackdelar med respektive lösning. Beställaren ska då ta ställning till frågan och om beställaren uttryckligen godkänner en viss lösning, ska detta normalt innebära att entreprenören inte ansvarar för fel som framträder senare och som ryms inom ramen för den påtalade risken.

Det finns i övrigt en rad avgöranden från Högsta domstolen som tar sikte på fackmässighetskrav. Av särskilt intresse torde nedanstående avgöranden vara. De behandlar kravet på fackmässighet i diverse olika entreprenadsammanhang och återges inte sällan i entreprenadrättslig litteratur i samband med diskussioner om olika fackmässighetskrav.²¹²

NJA 2013 s. 1174: Högsta domstolen uttalade i det här avgörandet att en tjänst ska, inom den ram som avtalet ställer upp, vara fackmässigt utförd. Det innebär att tjänsten ska utföras med den grad av skicklighet, effektivitet och kunskap som kan krävas av en normal säljare i en situation av det slag som är föremål för bedömning.

NJA 2015 s. 3: Avgörandet gällde fackmässighetskravet i 1:8 AB 04. Högsta domstolen konstaterade att begreppet fackmässighet förekommer på flera håll i AB-avtalen. Begreppet kan därför inte ges en enhetlig innebörd. Vad som är fackmässigt måste istället avgöras utifrån den aktuella bestämmelsens syfte samt de krav som kan ställas på den berörda parten. Slutligen menade HD att omständigheterna i det enskilda fallet ska avgöra vad som kan anses vara fackmässigt.

NJA 2015 s. 110: Högsta domstolen uttalade i det här avgörandet att det till det fackmässigt knutna resultatkravet i konsumenttjänstlagen ska anses uttrycka en miniminivå för näringsidkarens prestation. HD uttalade även i detta avgörande att begreppet fackmässighet skulle tilläggas samma innebörd som begreppet har i 4 § och 9 § KtjL. Det bör noteras att avgörandet avsåg ett konsumentförhållande och att betydande försiktighet sannolikt ska iakttas vid analogier till kommersiella förhållanden.

²¹² Se t.ex. Deli (2017) s. 89 f.; Se även Arvidsson & Samuelsson (2018) s. 109 ff.

Fackmässighetskravet i 2:1 har av Samuelsson tidigare sammanfattats som att entreprenörens prestation ska uppfylla de krav som gäller enligt en professionell standard, för en viss kategori av yrkesutövare ("bransch").²¹³

Fackmässigheten bildar då i dessa fall en ansvarsstandard, där entreprenören kan sägas ha åtagit sig att agera i enlighet med vissa bestämda professionssnormer. Dessa normer blir då på sätt och vis styrande för det individuella avtalsförhållandet.²¹⁴ Kravet på fackmässighet i bl.a. 2:1 AB 04 innebär då i praktiken att utförandet inte får avvika från en viss normal standard. Om så sker kan fel föreligga i entreprenaden.²¹⁵ Samuelssons här anförda tolkning av fackmässighetskravet torde även få stöd av nedan hovrättsavgörande som tidigare har referats av Arvidsson & Samuelsson.

Svea hovrätts dom T 6859-17: "Två makar hade ingått ett avtal med en näringsidkare om montering av åtta takfönster. Parterna var överens om att monteringsanvisningarna inte hade följts. Hovrätten konstaterade att monteringen kan vara fackmässig även om de särskilda monteringsanvisningarna inte har följts, men att "(m)onteringsanvisningar, myndighetsföreskrifter, branschnormer och dylikt är dock en indikation på fackmässighet (se prop. 1984/85:110 s. 157), och har dessa inte följts kan det i sig medföra att kravet på fackmässighet inte är uppfyllt". Därefter framhöll hovrätten att konsumenterna även visat att takfönstren var monterade på ett sätt som innebär förhöjd risk för att vatten tränger in i den underliggande konstruktionen. Fel ansågs föreligga."²¹⁶

I annan entreprenadrättslig litteratur har det angetts att såväl byggnormer i BBR och standarder enligt AMA kan vara av betydelse vid fastställande av vad som är fackmässigt utförande i ett visst fall.²¹⁷ På andra håll i entreprenadrättslig litteratur har det framförts att kravet på fackmässigt utförande skulle kunna sägas innefatta ett krav på att entreprenören ska förfara så som en samvetsgrann och kunnig yrkesman skulle ha agerat i motsvarande

²¹³ Se Samuelsson (2020) s. 443.

²¹⁴ Se Samuelsson (2020) s. 443.

²¹⁵ Se Samuelsson (2020) s. 491 ff.

²¹⁶ Dom meddelad 2018-02-26. Observera att i fallet så rörde det sig om ett konsumentförhållande. Hovrättens uttalande torde dock ha generell giltighet. Observera även att det anförda är ett direkt referat som tidigare återgetts av Arvidsson & Samuelsson (2018) s. 110.

²¹⁷ Se Ingvarson & Utterström (2020) s. 26.

situation.²¹⁸ I andra sammanhang har det uttryckts som att kravet på fackmässigt utförande innebär att ett arbete ska vara tillfredställande utfört.²¹⁹

Fackmässighetskravet torde även i vissa fall kunna knytas till *funktionen* på det som utförts. Exempel på det framgår av nedan hovrättsavgörande.

Svea hovrätt dom T 2853-12: ABT 06 var införlivat mellan parterna. Det rörde sig om ett konsumentförhållande. Hovrättens uttalanden torde dock ha generell giltighet. Konsumenten menade att fel förelåg i entreprenaden och krävde avhjälpan. Felet bestod i osedvanligt störande ljud i intilliggande rum när vattenkranarna i badrummet användes. Hovrättens slutsats i avgörandet var att en viss ljudnivå kan innebära fel i entreprenaden bl.a. om den är så hög att anläggningen inte är väl fungerande och således inte uppfyller kravet på fackmässighet (...) Hovrätten landade efter viss tolkning av avtalet i att det osedvanligt störande ljudet från vattenkranarna i badrummet innebar att entreprenaden inte hade resulterat i en väl fungerande anläggning. Näringsidkaren hade därmed inte uppfyllt det krav på fackmässighet som gällt för entreprenaden. Ljudnivån utgjorde med andra ord ett fel i entreprenaden.²²⁰

6.5 Slutsatser gällande utförandekraven

Enligt 2:1 AB 04 och ABT 06 framgår tre krav på entreprenadens utförande. Entreprenaden ska utföras i överensstämmelse med entreprenadhandlingarna. Om en kvalitetsangivelse i visst avseende inte har lämnats, så ska arbetet i det avseendet utföras i klass med entreprenaden i övrigt. Entreprenaden respektive entreprenörens åtagande ska utföras fackmässigt. Om entreprenaden avviker från dessa krav, föreligger ett *fel* i standardavtalens mening.²²¹ Bestämmelsen i 2:1 torde – när det gäller en felbedömning som tar sikte på resultatet av entreprenörens prestation – kunna hanteras enligt nedanstående tågordning.

Först och främst kan konstateras att om resultatet av entreprenaden avviker från vad som avtalats föreligger fel. Ska ett hus enligt avtalet vara blått, föreligger fel om entreprenören målar huset rött. Då spelar det ingen roll om

²¹⁸ Se Deli (2017) s. 90. Tolkningen får kanske förutsättas bygga på det ovan återgivna NJA 2013 s. 1174.

²¹⁹ Se Johansson (2020) s. 142, notera att uttalandet rör konsumentförhållanden.

²²⁰ Dom meddelad 2012-12-11.

²²¹ Se även Deli (2017) s. 89. för samma slutsats.

arbetet utförts i klass med entreprenaden i övrigt eller hur väl i övrigt som arbetet är utfört ur en fackmässig synvinkel.²²² Det parterna avtalat om särskilt i det enskilda fallet ska således följas i första hand.

För det andra torde samma förhållande som ovan gälla mellan de senare reglerna i bestämmelsen, dvs. kravet på att utförandet sker i klass med entreprenaden i övrigt och kravet på fackmässighet. Arbetet kan utföras på ett fackmässigt acceptabelt sätt, men ändå utgöra fel, om utförandet inte når upp till kravet på att utförandet ska ske i klass med entreprenaden i övrigt. Detta förhållande mellan reglerna, kan kanske lättast exemplifieras med det tidigare anförda exemplet om att kraven på utförandet i ett lyxhotell torde vara högre än vad fackmässigheten sätter som nedersta gräns på vad som utgör ett acceptabelt utförande i ett enskilt fall.²²³

När det tredje och avslutande kravet på fackmässighet ska bedömas vid utförandet är min bild att detta krav sätter en yttersta lägsta gräns för vilken prestation som är godtagbar gällande utförandet av entreprenaden. Den närmare bedömningen torde få göras utifrån facknormer och vad som är *acceptabelt* utförande, inom ett visst fackområde torde få sätta den yttersta standarden för entreprenörens prestationsskyldighet i det här avseendet.²²⁴

Min uppfattning är i övrigt att det förefaller vara mest ändamålsenligt att tolka kravet på fackmässighet så att det sträcker sig längre än att endast resultatet av utförandet ska vara fackmässigt. Utförandet i sin helhet ska således utföras fackmässigt. Det innebär att alla moment i entreprenörens prestation ska utföras fackmässigt.²²⁵ Den närmare innebörden av detta krav får sen relateras till vad entreprenören har åtagit sig att prestera i det enskilda fallet.

Är ABT 06 införlivat gäller fackmässighetskravet som angetts tidigare både utförandet och projektering samt därmed sammanhängande frågor. En naturlig

²²² Jfr Samuelsson (2020) s. 443.

²²³ Se Hedberg (2010) s. 41.

²²⁴ Jfr Ossmer & Wollmén (2007) s. 22.

²²⁵ Detta gäller t.ex. redan i konsumentens sammanhang, Se närmare i prop 1984/85:100. s. 157 f.

tolkning förefaller då även vara att i de fall en entreprenör åtar sig en projekteringskyldighet i en annars ren utförandeentreprenad med AB 04 införlivat, så gäller i dessa fall att fackmässighetskravet också omfattar projektering och andra sammanhängande frågor. Detta kan dock endast sägas gälla i de delar entreprenören åtagit sig ett sådant ansvar. Det beror på att det går att resa frågetecken kring om ansvaret bör vara lika långtgående i båda dessa fall.

När det gäller kravet på fackmässighet hos entreprenören i en totalentreprenad med ABT 06 införlivat, förutsätts entreprenören agera med den skicklighet och sakkunskap som kan förväntas av en teknisk konsult med motsvarande uppdrag att projektera. Mer konkret förväntas således entreprenören utföra projekteringen lika bra som om beställaren hade anlitat en extern konsult. Går det ställa samma krav på en entreprenör som åtagit sig en projekteringskyldighet, men som i övrigt endast är att betrakta som en utförandeentreprenör och där AB 04 är införlivat?

Utgångspunkten på frågan ovan får enligt min bedömning vara ja. Om entreprenören åtar sig en projekteringsförpliktelse har entreprenören ett ansvar för att projekteringen utförts på ett ändamålsenligt sätt. En annan sak är att entreprenörens ansvar kan komma att vara mer begränsat omfattningsmässigt. Totalentreprenören torde i grund och botten ha ett mer övergripande ansvar för projekteringen i sin helhet. Utförandeentreprenörens ansvar bör i sin tur vara mer begränsat till de delar där denne får anses ha åtagit sig en projekteringsförpliktelse. Det får dock återigen poängteras att samtidigt som det nyss anförda torde få gälla som utgångspunkt måste beaktas att avtalsfrihet mellan parterna råder i det här avseendet. Det finns således inget som hindrar att utförandeentreprenören i ett enskilt fall åtagit sig ett mer långtgående ansvar än vad en totalentreprenör har i ett enskilt fall.

Slutsatsen av ovan torde dock, med ovan reservation beträffande särskilda omständigheter i det enskilda fallet, bli att man möjligen i grund och botten kan utläsa ett mer långtgående ansvar för totalentreprenören, då det ligger i

sakens natur att dennes åtagande är mer omfattande. Sannolikt får det dock ytterst göras en bedömning av hur parterna närmare har fördelat ansvaret mellan sig i den enskilda entreprenaden. Bedömningen kan då komma att gälla t.ex. endast utförandet i snäv bemärkelse, men den kan även komma att innefatta en bedömning av en eventuell hel eller partiell projekteringskyldighet, om entreprenören åtagit sig en sådan. Detta gäller då oberoende av om AB 04 eller ABT 06 är införlivat mellan parterna. Det blir således en liknande bedömning i båda fallen ovan, men den närmare bedömningen måste sedan relateras till omfattningen av respektive entreprenörs åtagande i det enskilda fallet.

7 Den konkreta felbedömningen

7.1 Inledning

De tidigare kapitlen i uppsatsen har redogjort för vilka aspekter som blir avgörande, när man har att bedöma om en entreprenad är behäftad med fel. Detta avsnitt avser att sammanfatta de konklusioner som jag menar går att dra av den ovanstående redogörelsen samt att utveckla argumentationen kring vissa aspekter som kanske bara har vidrörts som hastigast tidigare i uppsatsen. Det kan i viss utsträckning bli tal om en del upprepning från tidigare kapitel, men jag bedömer det som nödvändigt att redogöra för de tidigare kapitlen på ett samlat sätt, för att på så sätt öka förståelsen för hur de olika delarna i felbedömningen samspelar.

Dispositionen i det här kapitlet är upplagd som så att under 7.2 behandlas felbedömningen ingående. 7.3 och 7.4 bygger sedan på redogörelsen i 7.2 och kan på så sätt sägas sammanfatta felbedömningen på ett något enklare och översiktligare sätt.

7.2 Vilka närmare överväganden behöver göras vid felbedömningen?

Mot den bakgrund som tecknats tidigare i uppsatsen kan entreprenörens närmare prestationsskyldighet i den enskilda entreprenaden sägas regleras av samspelet mellan individuella överenskommelser, mer standardiserade handlingar i avtalsunderlaget samt 1:1 och 2:1 i det valda standardavtalet.²²⁶ Dessa olika områden har behandlats ingående i tidigare delar av uppsatsen, men ett antal sammanfattande förtydliganden kan dock göras i detta avsnitt.

²²⁶ Se Linander (2009) s. 106 f.; Ansvaret för uppgifter etc. enligt 1:6 AB 04/ABT 06 respektive 1:8 ABT 06 kan även dessa sägas ha viss påverkan på den närmare prestationsskyldigheten.

Det förefaller som tydligt av den tidigare framställningen att felbedömningen sammantaget kokar ner till parternas närmare överenskommelse kring vad som ska utföras. Denna överenskommelse är i sin tur styrande för den närmare bedömningen av vad som kommer utgöra fel i en enskild entreprenad. I det sammanhanget behöver det poängteras att oberoende av vilket standardavtal som införlivats mellan beställare och entreprenör, kan parterna avvika från vad standardavtalen syftar till att styra genom sin utformning eller konstruktion. Även om AB 04 eller ABT 06 syftar till att styra t.ex. omfattningen av entreprenörens åtagande, där fokus då ligger på utförande- respektive funktionsansvar, så kan parterna själva styra över det närmare felansvaret i ett konkret fall. Detta förhållande har tidigare benämnts som entreprenadavtalets principiellt öppna karaktär.²²⁷ Det bör dock poängteras att det torde vara så att det valda standardavtalet utgör tolkningsdata för hur parterna, åtminstone som utgångspunkt, avsett att fördela det inbördes ansvaret.²²⁸

Det har tidigare i uppsatsen visats att flera bestämmelser i AB 04 och ABT 06 påverkar omfattningen av entreprenörens åtagande. Vilka närmare krav som går att ställa på entreprenörens utförande påverkas också av bestämmelser i standardavtalen. Kontraktshandlingarna respektive entreprenadhandlingarna bestämmer i sin tur även dessa den närmare omfattningen av kontraktsarbetena. Dessa handlingars närmare innehåll utformas av beställaren, men entreprenören kan i varierande grad påverka den närmare utformningen. En entreprenör som inte accepterar innehållet behöver inte heller ingå avtal med beställaren.²²⁹ Vad som närmare ska presteras bestäms således av parterna själva. Det finns en lång rad kontraktshandlingar och praxis har en generös inställning till vad som kan utgöra kontraktshandlingar. Muntliga överenskommelser eller e-post meddelanden kan t.ex. anses visa vad entreprenören ska anses ha åtagit sig.

²²⁷ Se Samuelsson (2011) s. 74.; Se även Linander (2009) s. 106 f.

²²⁸ Se NJA 2009 s. 388.; Se även Samuelsson (2011) s. 74.; Linander (2009) s. 106 f.

²²⁹ Det gäller i vart fall teoretiskt. Det är säkerligen annars vanligt att kommersiella överväganden kan leda i en riktning där entreprenörer i mer eller mindre utsträckning känner sig tvungna att ingå vissa former av avtal. De kanske helt enkelt chansar att det inte blir några problem.

I ovan sammanhang måste beaktas att redogörelsen i kapitel fem har visat på att reglerna gällande kontraktsarbetenas omfattning innebär att kontraktshandlingarna inte kan läsas strikt bokstavligen. Vissa skyldigheter kan i vissa fall sannolikt tolkas in i entreprenörens åtagande. Mot bakgrund av hur AB 04 är konstruerat ligger det i sakens natur att viss bundenhet till vad som uttryckligen framgår av kontraktshandlingarna föreligger. Nyare entreprenadrättslig litteratur och praxis förefaller dock tyda på att den här bundenheten kanske inte är så stark som äldre litteratur ger sken av. Men i det här sammanhanget måste då också beaktas att AB 04 uttryckligen stadgar att kontraktshandlingarna ska följas. Några närmare riktlinjer kring den här bedömningen är sannolikt svår att precisera närmare.

Min uppfattning i frågan ovan är dock att en domstol numera kan tänkas komma att avvika från vad kontraktshandlingarna uttryckligen stadgar. Därmed kan det tänkas att domstolen kanske tolkar in vissa åtaganden i entreprenörens prestationsskyldighet, om de anser detta vore lämpligt i det enskilda fallet för att främja vad de uppfattar vara en korrekt materiell dom.

När det gäller ABT 06 är bundenheten till vad som uttryckligen framgår av kontraktshandlingarna sannolikt ännu mindre än vad den är enligt ovan. Det hänger ihop med att kontraktshandlingarna vanligtvis torde dels vara färre till antalet i en totalentreprenad, dels att det ligger i totalentreprenadens natur att beställaren ska kunna räkna med att entreprenaden utmynnar i en produkt eller i ett objekt som fungerar för det ändamål vartill den är avsedd. I det här avseendet kan totalentreprenörens omfattande funktionsansvar sägas visa sig.

Det finns även i övrigt bestämmelser i ABT 06 som exempelvis att arbetena – vid avsaknad av krav eller utfästelser i kontraktshandlingarna – ska motsvara vad beställaren kan fordra med hänsyn till den redovisade planerande användningen, som verkar i riktningen att entreprenörens åtagande är vidare än vad som direkt kan utläsas av kontraktshandlingarna. I det här avseendet är det ju dock viktigt att beställaren faktiskt redovisar den planerande användningen.

Mot bakgrund av ovan är min uppfattning att en totalentreprenörs åtagande i grund och botten är ett bredare åtagande. Därmed kan i regel större krav ställas på dennes prestation. Bestämmelser i ABT 06 indikerar också detta genom att t.ex. tekniska lösningar eller konstruktioner i övrigt, ska vara lämpliga för sitt ändamål. Beställda eller annars föreskrivna funktioner ska vidare uppfyllas och t.ex. en byggnad ska fungera för sin planerade användning. Entreprenaden ska även i övrigt utföras fackmässigt. Dessa regler indikerar en relativt omfattande prestationsskyldighet.

Samma breda prestationsskyldighet som ovan kan däremot inte anses gälla för den entreprenör som endast åtagit sig ett utförandeansvar. Entreprenörens ansvar är då begränsat till utförandet av entreprenaden. Entreprenören har då t.ex. inget ansvar för lämpligheten i valda tekniska lösningar. Har entreprenören däremot även i dessa fall åtagit sig ett funktionsansvar, då ska entreprenören givetvis uppfylla detta. Gör inte entreprenören detta föreligger fel i entreprenaden.

Även om det säkerligen vanligtvis framgår av avtalsunderlaget i entreprenaden vad som närmare ska presteras, har det i entreprenadrättslig litteratur angetts att det är förvånansvärt många kommersiella entreprenader som är fattiga på detaljer i detta avseende.²³⁰ Det finns även i övrigt vissa problem med att reglera och bestämma omfattningen av uppdrag rent generellt, vilket kanske kan tänkas bidra till att skapa svårigheter med att göra en felbedömning i ett enskilt fall.²³¹

Ytterst får det samlade avtalsunderlaget tolkas i det enskilda fallet för att fastställa entreprenörens närmare prestationsskyldighet samt för att avgöra om entreprenören uppfyllt de krav som går att ställa enligt parternas avtal.²³²

²³⁰ Jfr Hedberg (2011) s. 10 f.

²³¹ Jfr Sandström (2018) s. 56. som anger att även om en konstruktionsritning visserligen vanligtvis ger vissa besked om kvalitén på det som ska utföras, är beskrivningen oftast inte uttömmande i det här avseendet.

²³² Jfr Samuelsson (2020) s. 443 f.

Är så inte fallet föreligger fel i entreprenaden. Fel kan dock även föreligga i andra fall. Fel kan även föreligga om entreprenörens prestation i det enskilda fallet underskrider en tänkt normal utförandestandard.²³³ Denna är visserligen en del av avtalsunderlaget, men kan enligt min mening ses som en abstrakt standard för vilka närmare krav som kan ställas på entreprenörens prestation. Kravet på fackmässighet kommer nämligen i det enskilda fallet fungera som en i viss mån abstrakt standard eller som en utfyllande norm för lägsta godtagbara prestation, beträffande det arbete som entreprenören utför i det enskilda fallet.²³⁴

Fackmässighetskravet måste av ovan anledning alltid relateras till entreprenörens närmare åtagande i det enskilda fallet. Om entreprenören endast åtagit sig ett utförandeansvar blir fackmässighetsbedömningen inskränkt till att pröva huruvida entreprenadarbetena utförts fackmässigt. Är entreprenörens åtagande mer omfattande, t.ex. om entreprenör åtagit sig ett totalentreprenaduppdrag eller i övrigt projekterar hela eller delar av entreprenaden, då måste fackmässigheten relateras till det här utökade åtagandet.

Rent konkret torde fackmässighetsbedömningen få göras utifrån gällande facknormer inom relevant fackområde.²³⁵ Besvarar inte dessa normer hur entreprenörens prestation ska bedömas, får ytterst domstol eller skiljenämnd avgöra vad fackmässighetskravet ska anses ha för innebörd i det enskilda fallet.²³⁶

7.3 Fel ska ses i relation till vad som avtalslats

Beställare och entreprenör kan genom sin överenskommelse i princip avtala fritt om vad som ska utföras och vilka närmare krav som ska ställas på entre-

²³³ Se NJA 2015 s. 110.; Jfr även Samuelsson (2020) s. 443 f.

²³⁴ Jfr Sandström (2018) s. 56.

²³⁵ Se Samuelsson (2020) s. 443.

²³⁶ Jfr Samuelsson (2018) s. 110 f. som dock behandlar konsumentförhållande. Enligt min uppfattning torde slutsatsen även gälla kommersiella förhållanden.

prenörens prestation, för att den ska vara felfri. När fokus ligger på resultatet av entreprenörens arbete blir det då inte sällan en bedömning av om det presterade resultatet uppfyller de krav som framgår av entreprenadhandlingarna.²³⁷ Felbegreppet som återfinns i AB-avtalen måste således alltid ses i relation till parternas samlade avtalsförhållande, då det som nämnts inledningsvis inte finns något generellt felbegrepp.²³⁸ Vad som utgör fel kan således sägas vara dels underlåten uppfyllelse samt dels avvikelser från parternas avtal.²³⁹ Vad som utgör fel i en enskild entreprenad kommer således bli direkt beroende av vad parterna avtalat om.²⁴⁰

För att illustrera det ovan anförda med ett exempel kan det återknytas till ett av inledande exemplen i uppsatsen beträffande hotellet utan golv i entréplan. Beställare och entreprenör står fria att komma överens om hotellet ska uppföras med eller utan golv. Vad som utgör fel blir en direkt spegel av vad parterna närmare kommit överens om och det är alltså inte en fråga om skicket på det som utförts.²⁴¹ Den här bedömningen torde även stödjas av vad som framkommer i nedanstående hovrättsdomar.

Göta Hovrätt T401-16: ”När ett påstående om fel i en entreprenad ska prövas är en första åtgärd att avgöra vad som har avtalats. (...) I det här ärendet är det bristfälligt med handlingar. Detta begränsar hovrättens möjlighet att ta ställning till om det har förelegat ett fel i den meningen att en del av entreprenaden inte har utförts på ett kontraktensligt sätt eller inte har haft en avtalad funktion.”²⁴²

Hovrätten för Västra Sverige T 1771-18: ”För bedömningen av frågan om det föreligger fel som svaranden ska svara för bör först prövas vad parterna avtalat om entreprenaden (...).”²⁴³

²³⁷ Se Hedberg (2010) s. 19.

²³⁸ Se Hedberg (2010) s. 92.

²³⁹ Jfr Samuelsson (2020) s. 443 f.

²⁴⁰ Jfr Ossmer & Wollén (2007) s. 22.

²⁴¹ Se närmare kring detta i kapitel 2 i uppsatsen.

²⁴² Dom meddelad 2017-04-19. Referatet utgör ett direkt citat från domen (Det bör dock observeras att citatet är förkortat i vissa avseenden. Innehållsmässigt påverkar dock inte detta citatet).

²⁴³ Dom meddelad 2019-02-15. Referatet utgör ett direkt citat från domen (Det bör dock observeras att citatet är förkortat i vissa avseenden. Innehållsmässigt påverkar dock inte detta citatet).

7.3.1 Närmare om projekteringsfel

När man har att bedöma felansvar relaterat till projekteringen och t.ex. står inför frågor relaterade till kring vem av parterna som ska ansvara för fel som har sin bakgrund i felaktig projekteringen, torde nedanstående fråga vara relevant att ställa sig.

Har entreprenören åtagit sig ett funktionsansvar inkluderande projektering av det utförda objektet eller bygger entreprenören endast efter de ritningar som beställaren (eller dennes konsult) har tillhandahållit?²⁴⁴

Om det inte klart framgår av entreprenadhandlingarna vem av parterna som har ovan ansvar torde frågan få avgöras genom avtalstolkning. Om denna bedömning utfaller på ett sådan sätt att entreprenören ska anses ha ett ansvar för projekteringen eller funktionen av det som utförts, då utgör t.ex. feldimensionering eller felaktigt valda tekniska lösningar, sådana fel i projekteringen som är att betrakta som fel som entreprenören har ansvar för.²⁴⁵

7.4 Konstaterat fel

Vad får det då för konsekvenser om fel konstateras enligt vad som redogjorts för tidigare i detta kapitel? Då behöver man gå vidare och pröva om entreprenören ansvarar för felet i mer vidsträckt mening.²⁴⁶ Det finns nämligen ett antal ytterligare förutsättningar som behöver vara uppfyllda för att beställaren ska kunna göra gällande fel mot entreprenören. Beställarens rätt till avhjälpande och denna rätts varaktighet i tiden beror t.ex. delvis på feltypen. Besiktningsreglerna är även dessa ett ytterligare institut som har betydelse för felansvaret. Bestämmelser i AB 04 och ABT 06 kring detta, kan ses som att beställaren genom AB 04 och ABT 06 är underkastad en avtalad undersöknings- och reklamationsplikt.²⁴⁷ Dessa regler behandlas närmare i nästa kapitel.

²⁴⁴ Se Höök (2008) s. 82.

²⁴⁵ Se Hedberg (2010) s. 218 f. Jfr även kapitel 2 i uppsatsen.

²⁴⁶ Jfr vad som framgått av kapitel 2 i uppsatsen.

²⁴⁷ Se närmare kring detta i Arvidsson & Samuelsson (2018) s. 172.

8 Vem ansvarar för felet?

8.1 Ytterligare villkor för felansvar

Det finns ett antal ytterligare frågor som har direkt anknytning till felbedömningen och som för uppsatsens vidkommande därför blir relevanta att undersöka närmare. En sådan fråga är när i tiden som felet framträder. Det är nämligen inte säkert att ett fel är synligt eller i övrigt noteras vid avlämnandet av entreprenaden. Omfattningen av entreprenörens felansvar är direkt beroende av detta förhållande.²⁴⁸ En grundläggande fråga vid konstaterat fel blir således att avgöra när felet framträtt. Denna fråga kommer behandlas i det följande kapitlet. Vidare kommer en ytterligare förutsättning för felansvar avhandlas. Nämligen frågan om att felet inte får bero på beställaren.²⁴⁹

Om ovan förutsättningar och bedömningar utfaller på ett för beställaren gynnsamt sätt, är utgångspunkten att beställaren enligt standardavtalen har rätt att göra ett antal påföljder gällande.²⁵⁰ Påföljderna behandlas dock först i nästa kapitel. Inledningsvis i detta avsnitt behandlas istället den för entreprenadförhållanden så karaktäristiska slutbesiktningen.²⁵¹ Det görs mot bakgrund av att de ovan angivna förutsättningarna och bedömningarna är tätt sammankopplade med detta institut. Det bör dock noteras att fortsatta redogörelsen endast behandlar huvuddragen i slutbesiktningen. För detaljer får hänvisas direkt till avtalstexten och tillhörande kommentarer. Det ska även poängteras att om inte annat framkommer, så gäller det som framkommer nedan oberoende av om AB 04 eller ABT 06 är införlivat mellan parterna.

²⁴⁸ Se Deli (2017) s. 92.; Se även Samuelsson (2020) s. 300.

²⁴⁹ Se Samuelsson (2020) s. 300.

²⁵⁰ Se Deli (2017) s. 92.

²⁵¹ Se 7:12 AB 04 och ABT 06.

8.2 Slutbesiktningen

Slutbesiktningen genomförs normalt vid kontraktstidens utgång. Hur slutbesiktningen rent praktiskt genomförs behandlas inte här.²⁵² Det kan dock sägas att slutbesiktningen syftar till att fastställa hur det faktiska skicket²⁵³ på entreprenaden förhåller sig till de krav som framgår av kontraktshandlingarna. Uttryckt något annorlunda kan man se det som att vid besiktningsförrättningen undersöker och bedömer besiktningsmannen om entreprenaden (eller en bestämd del) uppfyller kontraktsenliga fordringar.²⁵⁴ Besiktningsmannen avgör helt enkelt om arbetet är felfritt eller inte.

Slutbesiktningen avslutas med ett slutsammanträde, där besked lämnas om entreprenaden är godkänd eller inte. Utgångspunkten är att beställaren inte får göra gällande andra fel, än sådana fel som antecknats av besiktningsmannen i besiktningsutlåtandet.²⁵⁵ Det är dock bara en utgångspunkt.²⁵⁶ Det finns diverse undantag.²⁵⁷ Om ABT 06 är införlivat, kan beställaren dessutom efter godkänd slutbesiktningen, även göra gällande renodlade funktionsfel. Sådana fel kan alltså påtalas även under garantitiden, även om felen skulle kunnat ha upptäckts redan vid slutbesiktningen.²⁵⁸

Besiktningsmannen ska godkänna entreprenaden om det inte föreligger fel. Fel av mindre betydelse respektive fel av begränsad omfattning får dock inte hindra entreprenadens godkännande.²⁵⁹ En godkänd slutbesiktning innebär att entreprenaden är avlämnad, vilket innebär att garanti- och ansvarstid börjar löpa.²⁶⁰ Garantitiden enligt AB 04 är som utgångspunkt fem år för entre-

²⁵² Se 7:11–15 AB 04 och ABT 06.

²⁵³ Se avsnitt två i uppsatsen där frågor kring skick, avtal och fel utvecklas närmare.

²⁵⁴ Jfr kommentaren till 7:11 ABT 06.

²⁵⁵ Se AB 04 7:11.

²⁵⁶ Se Höök (2008) s. 88.

²⁵⁷ Se bl.a. 7:11 st 2 p. 1 där s.k. dolda fel innebär en avvikelse från att besiktningsutlåtandet prekluderar fel.

²⁵⁸ Se Hedberg (2010) s. 216 ff.

²⁵⁹ Se 7:12 AB 04 och ABT 06.

²⁶⁰ Se 4:7 AB 04. Om entreprenaden inte godkänns fortsätter entreprenadtiden. Ansvarsovergång sker inte och entreprenören riskerar hamnar i dröjsmål.

prenörens arbetsprestation respektive två år för material och varor.²⁶¹ Garantitiden enligt ABT 06 är som utgångspunkt fem år för entreprenaden i sin helhet. Ansvarstiden är tio år. Båda tidsfristerna räknas från avlämnandet.²⁶² Det kan poängteras att dessa tidsfrister gäller under förutsättning att parterna inte avtalat om annat. När ansvarstiden passerat kan fel i entreprenaden inte längre göras gällande.²⁶³

Det bör även poängteras att slutbesiktningen inte innebär ett slutgiltigt avgörande av om entreprenaden är felfri. Är beställaren av uppfattningen att entreprenaden är förknippad med fel, trots att besiktningsmannen gjort en annan bedömning, kan entreprenören presentera bevisning som styrker entreprenörens uppfattning.²⁶⁴ Besiktningsmannens skriftliga utlåtande utgör således inte ett exklusivt bevismedel för entreprenadens skick. Det ska dock sägas att besiktningsutlåtandet har ett stort bevisvärde.²⁶⁵ Ytterst får frågan om entreprenadens kanske bristande skick också innebära att fel föreligger i den här avsedda betydelsen avgöras av allmän domstol eller skiljedomstol.²⁶⁶ Det kan poängteras att domstolarna i den här bedömningen inte är bundna av besiktningsmannens felbedömning.²⁶⁷

8.3 Garanti- och felansvar

Om beställaren upptäcker något som denne anser vara ett fel efter godkänd slutbesiktning, men under garanti- eller ansvarstiden, ska beställaren göra en reklamation till entreprenören.²⁶⁸ Entreprenören ansvarar för sk. *vanliga*²⁶⁹ fel som framträder under garantitiden.²⁷⁰ Vanliga fel kan sägas vara det andra

²⁶¹ Se 4:7 AB 04 och ABT 06. Har entreprenören fått en längre garantitid för material och varor av sina leverantörer, gäller denna längre garantitid även mellan entreprenör och beställare.

²⁶² Se 7:12 AB 04 och ABT 06.

²⁶³ Jfr Hedberg (2010) s. 75 f.

²⁶⁴ Se Samuelsson (2020) s. 443.; Se även 35:3 RB för principen om fri bevisföring.

²⁶⁵ Se Samuelsson (2020) s. 443.

²⁶⁶ Se 10 kap. i såväl AB 04 som ABT 06.; Se även Samuelsson (2020) s. 443.

²⁶⁷ Se Arvidsson & Samuelsson (2020b) s. 143 f.

²⁶⁸ Detta är formulerat som ett krav i 5:15 AB 04 och ABT 06.; Se även Höök (2008) s. 94 f.

²⁶⁹ Det förekommer även annan terminologi kring den här typen av fel. T.ex. används *garantifel*. Se närmare kring detta i Samuelsson (2020) s. 301.

²⁷⁰ Se 5:5 AB 04.

sidan av myntet av fel enligt begreppsbestämningen, och som behandlats ingående tidigare i uppsatsen.²⁷¹ Det kan i det här sammanhanget poängteras att entreprenören även är ansvarig för fel i material, trots att det föreskrivits av beställaren.²⁷²

Mer konkret innebär garantin att entreprenören är skyldig att avhjälpa fel som framträder under garantitiden.²⁷³ Det måste dock noteras att entreprenören inte har något ansvar för sådant som beror på beställaren.²⁷⁴ Det kan då röra sig om t.ex. felaktig projektering (under förutsättning att detta inte är entreprenörens ansvar), bristande underhåll, felaktig skötsel, förslitning eller i övrigt sådant som kan hänföras till beställaren.²⁷⁵

Entreprenörens ansvar för fel som framträder under garantitiden får en speciell prägel mot bakgrund av det stadgande som återfinns i den tillhörande kommentaren. Om beställaren framför att entreprenören har att ansvara för ett visst fel under garantitiden, så måste entreprenören för att slippa avhjälpa felet, bevisa att felet beror på beställaren. Det kan därför uttryckas som att det blir en omvänd bevisbörda för entreprenören under garantitiden.²⁷⁶

Det förtjänar poängteras här att garantiansvaret är något annorlunda i ABT 06 jämfört med hur det är utformat i AB 04. Garantin i ABT 06s mening kan sägas innebära att beställarens funktionskrav ska uppfyllas under garantitiden.²⁷⁷ Bristande uppfyllelse av detta är därför normalt ett fel som entreprenören ska svara för. Funktionsfel kan bero på fysiska fel i vara eller material, men även på en olämplig teknisk lösning.²⁷⁸ Det ska även noteras att

²⁷¹ Se t.ex. kapitel 2.

²⁷² Se kommentaren till 5:5 AB 04 och ABT 06.

²⁷³ Se kommentaren till 5:5 AB 04 och ABT 06.

²⁷⁴ Se kommentaren till 5:5 AB 04 och ABT 06.

²⁷⁵ Se kommentaren till 5:5 AB 04 och ABT 06; Se även närmare kring detta i Höök (2008) s. 93 f.

²⁷⁶ Se Höök (2008) s. 92 f.

²⁷⁷ Se kommentaren till 5:6 ABT 06.; Se även Ossmer & Wollsén (2007) s. 114.

²⁷⁸ Se Ossmer & Wollsén (2007) s. 114.

entreprenören normalt är ansvarig för fysiska fel som inte påverkar funktionen.²⁷⁹

8.4 Ansvarstid och väsentliga fel

När garantitiden passerat har entreprenören kvar ett felansvar under vissa förutsättningar. För att entreprenören ska hållas felansvarig i dessa fall måste ett antal förutsättningar vara uppfyllda. Felet måste dels framträda under ansvarstiden, dels måste felet vara väsentligt samt ha sin grund i entreprenörens vårdslöshet.²⁸⁰ Ansvarstiden är alltså som framgått tio år från avlämnandet. När det gäller väsentlighetskravet kan inte avseende endast fästas vid själva felet, hänsyn bör även tas till skadan som uppkommit eller som kan befaras uppkomma. Fel som medför stora kostnader för beställaren är vanligtvis väsentliga.²⁸¹

Det finns ett antal ytterligare hållpunkter för den här bedömningen i den tillhörande kommentaren, men i övrigt kan sägas att felet till sin karaktär ska innebära en påtaglig olägenhet för beställaren för att felet ska vara väsentligt. Särskilt gäller detta utseendefrågor.²⁸² När det gäller frågan om vårdslöshet måste det prövas om entreprenören handlat på något annat sätt än vad som kan fordras av honom. I denna bedömning kan hänsyn tas till om entreprenören avvikit från handlingarna eller förfarit på ett sätt som strider mot kravet på fackmässighet.²⁸³

²⁷⁹ Se Ossmer & Wollsén (2007) s. 114.

²⁸⁰ Se 5:6 AB 04 och ABT 06.

²⁸¹ Se kommentaren till 5:6 ABT 06.

²⁸² Se kommentaren till 5:6 ABT 06.

²⁸³ Se kommentaren till 5:6 ABT 06.

9 Påföljder vid konstaterat fel

9.1 Vad kan beställaren kräva vid fel?

Detta avsnitt intar ett beställarperspektiv. Således avses det här redogöras för vilka påföljder beställaren kan göra gällande, om förutsättningarna enligt de föregående avsnitten är uppfyllda. Det bör poängteras att redogörelsen är mycket översiktlig och att alla bestämmelser som kan tänkas vara aktuella av utrymmesskäl inte kan behandlas i detalj. Redogörelsen kan därav i vissa avseenden vara något förenklad. Tanken med det här avsnittet är istället att mer översiktligt visa på vilka påföljder som kan tänkas vara aktuella vid ett konstaterat fel som entreprenören har att ansvara för. För detaljer får hänvisas direkt till avtalstexten med tillhörande kommentarer. Om annat inte framgår så är det som framkommer nedan giltigt oberoende av om AB 04 eller ABT 06 är införlivat.

9.2 Avhjälpande

Den primära påföljden vid fel är avhjälpande, som ska ske utan dröjsmål.²⁸⁴ Entreprenören är dels skyldig att avhjälpa det som i besiktningens utlåtandet antecknats som fel.²⁸⁵ Avhjälpandeskyldigheten gäller dels också sådana fel som beställaren skriftligen underrättat om.²⁸⁶ Om entreprenören senare visar sig ansvarig för felet, ska avhjälpandet ske på entreprenörens bekostnad.²⁸⁷ Om felet däremot inte är entreprenörens ansvar, blir beställaren istället skyldig att ersätta entreprenören för dennes kostnader för avhjälpandet.²⁸⁸

Undantag från skyldigheten att avhjälpa fel enligt ovan gäller sådana fel som anses oväsentliga.²⁸⁹ Beställaren kan då i dessa fall istället vara berättigad till

²⁸⁴ Se 5:17 1–2 stycket AB 04 och ABT 06.

²⁸⁵ Se 5:17 1 stycket AB 04 och ABT 06.

²⁸⁶ Se 5:17 1 stycket och 5:15 AB 04 och ABT 06.

²⁸⁷ Se 5:17 5 stycket AB 04 och ABT 06.

²⁸⁸ Se 5:17 4 stycket AB 04 och ABT 06; Se även Arvidsson & Samuelsson (2020b) s. 143 f.

²⁸⁹ Se 5:18 AB 04 och ABT 06; Se även Samuelsson (2020) s. 347.

ett prisavdrag, som ska motsvara värdeminskningen som felet medför.²⁹⁰ Om entreprenören av någon anledning inte avhjälper felet kan beställaren kräva ersättning för uppskattade avhjälpandekostnader. Detta sker i form av ett värdeminskningsavdrag.²⁹¹

När det gäller avhjälpandeansvaret i en totalentreprenad eller om entreprenören i övrigt åtagit sig ett projekteringsansvar, så kan detta innebära att entreprenören får en skyldighet att göra en ny korrekt projektering. Så blir t.ex. fallet om felet är en följd av en felaktig projektering som entreprenören ansvarar för.²⁹² Det finns även en speciell relevant regel i det här avseendet i 5:18 ABT 06. Den stadgar att entreprenören är fri från ansvar för bristfälligheter i entreprenaden, som är en direkt följd av att beställaren underlåtit att upplysa om förutsättningar av särpräglad art och som entreprenören inte rimligen bort känna till. I dessa fall blir således totalentreprenören inte skyldig att avhjälpa det aktuella felet.

9.3 Övriga felpåföljder

Det finns i övrigt ett antal andra påföljder som kan tänkas vara aktuella med anledning av fel. Beställaren har en rätt att vänta med betalningen under vissa förutsättningar.²⁹³ Vidare kan i vissa fall entreprenören bli skadeståndsskyldig för kostnader som beställaren orsakats till följd av fel i entreprenaden.²⁹⁴ Begränsningar i denna skadeståndsskyldighet följer dock av reglerna i 5:11 i respektive standardavtal. Påföljden hävning kan också tänkas vara relevant under vissa förutsättningar.²⁹⁵

Det bör även i det här sammanhanget uppmärksammas att om entreprenören är ansvarig för fel, så ansvarar entreprenören också för skada på entreprenaden

²⁹⁰ Se 5:18 AB 04 och 5:19 ABT 06.

²⁹¹ Se NJA 2014 s. 960.; Se även Samuelsson (2020) s. 344 f.

²⁹² Jfr Ossmer & Wollén (2007) s. 119.

²⁹³ Se 6:12 AB 04 & ABT 06 samt de efterföljande bestämmelserna som innehåller regler kring detta.

²⁹⁴ Se 5:19–20 AB 04 och ABT 06.

²⁹⁵ Se 8:1 AB 04 och ABT 06.

på grund av felet.²⁹⁶ Bestämmelsen innebär rent konkret ett ansvar för följdskador för entreprenören. Det ska dock noteras att det inte rör sig om ett ansvar för sådana ekonomiska förluster vid fel, som beror på att felet som sådant åsamkar entreprenaden en skada (indirekt skada).²⁹⁷

²⁹⁶ Se 5:8 AB 04 och ABT 06.

²⁹⁷ Se Samuelsson (2020) s. 311.

10 Avslutande reflektioner

10.1 Diskussion inför framtida revideringar av standardavtalen

Det pågår ett revideringsarbete av AB 04 och ABT 06. Det här kapitlet syftar därför till att reflektera över vissa frågor som behandlats närmare i uppsatsen samt att i viss mån blicka framåt och ge förslag på hur standardavtalen skulle kunna utvecklas ytterligare i framtiden. I kapitlet diskuteras även hur standardavtalen möjligen skulle kunna justeras i vissa avseenden i framtida utgåvor.

I uppsatsen har det visats att det visserligen i grund och botten finns vissa skillnader omfattningsmässigt mellan AB 04 och ABT 06, men att parterna genom egna överenskommelser eller ageranden kan ändra den här utgångspunkten som gäller enligt standardavtalen. I dessa fall ändras därmed också den av BKK avsedda avtalsstrukturen samt den tillhörande ansvarsfördelningen mellan parterna. Det har även angetts i litteraturen att det är vanligt att parterna avtalar på detta sätt.²⁹⁸

Det faktum att det finns två separata standardavtal riskerar göra det svårt för personer som inte har så stor erfarenhet av entreprenadrätt att hantera ovan frågor, då skillnaderna mellan en utförandeentreprenad (AB 04) och en totalentreprenad (ABT 06) riskerar verka vara större än vad de i praktiken är. Två stycken standardavtal gör det helt enkelt relativt otillgängligt att bestämma respektive parts åtagande i det enskilda fallet. Det borde inte heller vara självklart att man i vissa frågor kan hämta vägledning från det andra standardavtalet, om det standardavtalet inte är införlivat mellan parterna.²⁹⁹ Varför ska t.ex. en parts åtagande bedömas enligt regler i ett standardavtal som parten inte själv valt att införliva i sitt egna avtalsförhållande?

²⁹⁸ Se Ossmer & Wollsén (2007) s. 10 f.

²⁹⁹ Se Samuelsson (2020) s. 30. för en närmare diskussion kring denna fråga i relation till vad som framgår av förordet till AB 04.

Av bland annat anledningen ovan torde det vara värdefullt att ha ett samlat avtalsdokument, som behandlar både utförande- och totalentreprenader. Det verkar dock inte funnits något större intresse kring detta tidigare eller så har det i vart fall inte gått att nå någon enighet i frågan.³⁰⁰ Det vore dock enligt min uppfattning värdefullt om dessa diskussioner återigen kunna väckas till liv innan nästa revidering av standardavtalen äger rum.³⁰¹

En ytterligare fråga som vore värdefull att lyfta i det kommande revideringsarbete och som berörts inledningsvis ovan, är det faktum att det är vanligt att beställare och entreprenörer avviker från standardavtalens grundstruktur i mer eller mindre stor utsträckning, när det gäller det inbördes ansvaret kring vissa arbetsmoment i entreprenaden. Min uppfattning är att det bl.a. av den anledningen, vore hjälpsamt att i framtida utgåvor av AB 04 införa speciella regler som klargör vissa frågor av sådan karaktär. T.ex. skulle det vara värdefullt att få konkreta regler i AB 04 att förhålla sig till, i de fall entreprenören åtar sig en förpliktelse att projektera delar av en i annars ren utförandeentreprenad. Min uppfattning bygger på att det föreligger såpass betydande skillnader mellan en totalentreprenörs totala projekteringsskyldighet och en utförandeentreprenör som endast åtagit sig en projekteringsskyldighet i något visst avseende, att detta bör motivera särskilt anpassade regler i det senare fallet.

Mot bakgrund av parternas stora avtalsfrihet på området ska man sannolikt dock inte överdriva nyttan av den typ av bestämmelser som efterfrågas ovan, då det troligen alltid kommer finnas svårigheter med att avgöra vad entreprenören närmare har åtagit sig samt vilka närmare krav som kan ställas på entreprenörens prestation i det enskilda fallet. Samtidigt är min uppfattning beträffande ovan att diverse entreprenadrättsliga blandformer sannolikt skulle

³⁰⁰ Se Lindahl, Malmberg & Norén (1994) s. 20. för en närmare redogörelse kring frågan.

³⁰¹ Revideringsarbetet pågår när detta skrivs (december 2020) och det har såvitt kunnat utrönas inte släppts några uppgifter kring om detta är något som övervägts. Det får kanske antas att frågan i vart fall har varit uppe till diskussion återigen. Det kan i sammanhanget noteras att de motsvarande danska entreprenadavtalen som motsvarar AB 04 och ABT 06 nyligen uppdaterats (2018), utan att någon sammanslagning av standardavtalen gjordes där.

kunna hanteras något enklare, ifall det är tydligare i standardavtalen hur vissa projekteringsåtaganden och därmed sammanhängande frågor ska bedömas. Den typen av regler finns dessutom redan i de danska och norska standardavtal som motsvarar AB 04, varav inspiration till närmare utformning av sådana regler kanske kan tänkas hämtas där.³⁰²

³⁰² Se i det här sammanhanget danska AB 18 Almindelige betingelser for arbejder og leverancer i bygge- og anlægsvirksomhed § 17–19.; Se även norska NS 8405 punkten 13.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

Arbetsutskottet inom Svenska Teknologföreningens Kontraktskommitté, *Motiv AB 65*, Stockholm, 1969. [Cit: Motiv AB 65]

Arvidsson, Niklas & Samuelsson, Per. *Entreprenadavtal mellan näringsidkare och konsument*, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2018. [Cit: Arvidsson & Samuelsson (2018)]

Arvidsson, Niklas & Samuelsson, Per. *Entreprenadbesiktning i en byggmästarbildad bostädsrättsförening*, Tvistlösning inom affärsrätten, Norstedts Juridik, 2020. [Cit: Arvidsson & Samuelsson (2020b)]

Arvidsson, Niklas & Samuelsson, Per. *Funktionsbrist i småhusentreprenad*, Modern affärsrätt – en antologi, Wolters Kluwer Sverige AB, 2017. [Cit: Arvidsson & Samuelsson (2017)]

Deli, Robert. *Kommersiella entreprenadavtal i praktiken*. AB Svensk Byggtjänst, andra upplagan, 2017. [Cit: Deli (2017)]

Hedberg, Stig. *Ansvar inom entreprenadjuridiken*. AB Svensk Byggtjänst, 2011. [Cit: Hedberg (2011)]

Hedberg, Stig. *Kommentarer till AB 04, ABT 06, ABK 09*. AB Svensk Byggtjänst, 2010. [Cit: Hedberg (2010)]

Håstad, Torgny. *Festskrift till Gotthard Calissendorff*, Norstedts Juridik, Stockholm, 1990. [Cit: Håstad (1990)]

Höök, Rolf. *Entreprenadjuridik*. Norstedts Juridik, Stockholm, 2008. [Cit: Höök (2008)]

- Ingvarsson, Anders & Utterström, Markus. *Tolkning av entreprenadavtal*. Norstedts Juridik, Stockholm, 2020. [Cit: Ingvarson & Utterström (2020)]
- Johansson, Svante O. *Konsumenttjänstlagen – en kommentar*. Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2020. [Cit: Johansson (2020)]
- Lehrberg, Bert. *Praktisk juridisk metod*. Iusté Aktiebolag, tionde upplagan, 2018. [Cit: Lehrberg (2018)]
- Lindahl, Alf G, Malmberg, Östen & Norén, Alf-Erik. *Entreprenad AB 92 – och Kontraktformulär 1/92 och 2/92*. Norén & Co KB, 1994. [Cit: Lindahl, Malmberg & Norén (1994)]
- Lindahl, Alf G, Malmberg, Östen & Norén, Alf-Erik. Allmänna bestämmelser för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader AB 72 samt kontraktformulär Svenska Teknologföreningens formulär 18/72, 19/72, 20/72 och 21/72. *Motiv AB 72*, andra utgåvan, Stockholm, 1989. [Cit: Motiv AB 72]
- Nordh, Robert. *Bevisrätt B – Bevisbörda och beviskrav*. Andra upplagan. Iustus Förlag, 2019. [Cit: Hedberg (2010)]
- Nääv, Maria & Zamboni, Mauro, (red.), Kleineman, Jan (Författare av 2 kap). *Juridisk metodlära*, andra upplagan, Studentlitteratur AB Lund, 2018. [Cit: Kleineman (2018)]
- Ossmer, Per & Wollmén, Magnus. *Totalentreprenader och ABT 06 – några kommentarer*. AB Svensk Byggtjänst, Stockholm, 2007. [Cit: Ossmer & Wollmén (2007)]
- Ramberg, Jan & Ramberg, Christina. *Allmän avtalsrätt*. Elfte upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2019. [Cit: Ramberg & Ramberg (2019)]
- Samuelsson, Per. *Entreprenadavtal – särskilt om ändrade förhållanden*. Karnov Group Sweden AB, Stockholm, 2011. [Cit: Samuelsson (2011)]

Samuelsson, Per. *AB 04 – En kommentar, andra väsentligt omarbetade upplagan*. Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2020. [Cit: Samuelsson (2020)]

Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod och argumentation*, fjärde upplagan, Norstedts juridik, Stockholm, 2018. [Cit: Sandgren (2018)]

Sandström, Torsten, *Mönster i förmögensrätten: En lärobok*. första upplagan, Norstedts juridik, Stockholm, 2018. [Cit: Sandström (2018)]

Artiklar

Heuman, Lars. *Metodutvecklingen inom doktrinen*, Juridisk Tidskrift, Nr 1 2020/21 s. 25. [Cit: Heuman (2020)]

Håstad, Torgny, *Besiktningens rättsverkan*, Svensk Juristtidning, Häfte 8, 1991 s. 577. [Cit: Håstad (1991)]

Linander, Bo, *Entreprenör ansvarig för olämplig konstruktion*, Juridisk Tidsskrift, Nr 1 2009/10 s. 104. [Cit: Linander (2009)]

Lundberg, Konrad, *Recension av Anders Ingvarsson & Marcus Utterströms bok Tolkning av entreprenadavtal*, Juridisk tidskrift, Nr 2 2020/21 s. 532. [Cit: Lundberg (2020)]

Munukka, Jori, *Recension av David Dryselius avhandling, Avtalsviten – effekter och rättsverkningar (ak. avh.)*, Juridisk tidskrift, Nr 1 2020/21 s. 228. [Cit: Munukka (2020)]

Svensson, Ola, *Recension av Christina Rambergs bok, Prejudikat som rättskälla inom förmögensrätten*, Juridisk tidskrift, Nr 1 2018/19 s. 194. [Cit: Svensson (2018)]

Offentligt tryck

Prop. 1984/85:110, om konsumenttjänstlag

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

Sorterade efter datum

NJA 2002 s. 630

NJA 2009 s. 388

NJA 2013 s. 1174

NJA 2014 s. 960

NJA 2015 s. 3

NJA 2015 s. 110

NJA 2015 s. 186

NJA 2015 s. 1040

Hovrätterna

Sorterade efter datum

Svea hovrätt T 8695-09, 2011-02-08

Svea hovrätt T 2853-12, 2012-12-11

Göta hovrätt T 401-16, 2017-04-19

Svea hovrätt T 6859-17, 2018-02-26

Svea hovrätt T 6720-16, 2018-05-09

Hovrätten för Västra Sverige T 1771-18, 2019-02-15